

სოლერანსობის გაკვეთილები

რელიგიური და ეთნიკური მრავალფეროვნება სკოლაში

Kingdom of the Netherlands

TOLERANCE & DIVERSITY INSTITUTE

სკოლერანსობის გაკვეთილები

რელიგიური და ეთნიკური
მრავალფეროვნება სკოლაში

გზამკვლევი
სკოლის
მასწავლებლებისთვის

თოლერანტობის გაკვეთილები— რელიგიური და ეთნიკური მრავალფეროვნება სკოლაში
გზამკვლევი სკოლის მასწავლებლებისთვის

გზამკვლევის მომზადებაზე მუშაობდნენ:

რუსუდან აფციაური
მარი მახათაძე
ელენე ნოდია
ლელა ჩახაია
ნათია ჭანკვეტაძე

მხატვარი: ლექსო რატიანი

© ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი (TDI), 2019

ISBN 978-9941-8-1533-1

გზამკვლევი გამოცემულია ნიდერლანდების სამეფოს საელჩოს მხარდაჭერით. პუბლიკაციის შინაარსზე მთლიანად პასუხისმგებელია ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტი (TDI) და ის შესაძლოა არ გამოხატავდეს ნიდერლანდების სამეფოს საელჩოს შეხედულებებს.

სარჩევი

რელიგიური ნეიტრალობა საჯარო სკოლებში	6
ეთნიკურად და რელიგიურად მრავალფეროვან კლასში	24
როდესაც საქართველოს ისტორიაზე, ლიტერატურასა და აწმყოზე ვსაუბრობ	38
დგება რელიგიური და ეთნიკური დღესასწაულები	47
ჰოლოკოსტის გააზრების მნიშვნელობა	53
ვგეგმავ ექსკურსიებს	61

შესავალი

გზამკვლევის მიზანია საქართველოს საჯარო სკოლებში რელიგიის თავისუფლებასა და ეთნიკურ მრავალფეროვნებასთან დაკავშირებული პრობლემატიკის წარმოჩენა და გადაჭრის გზების შეთავაზება. საუბარი ეხება ისეთ თემებს, როგორიცაა რელიგიური ნეიტრალობა სკოლაში, სასკოლო გარემო რელიგიური ტოლერანტობის კონტექსტში, რისი უფლება აქვთ და არა აქვთ პედაგოგებსა და ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს, რა უფლებებითაა აღჭურვილი მოსწავლე, როდესაც საქმე რელიგიურ და ეთნიკურ საკითხებს ეხება. ასევე განხილულია ეთნიკურად და რელიგიურად მრავალფეროვან კლასთან მუშაობის თავისებურებები, ისეთი თემები როგორიცაა ისტორიის, ქართული ლიტერატურისა და სამოქალაქო განათლების კონტექსტში, ეთნიკური და რელიგიური მრავალფეროვნების წარმოჩენის მნიშვნელობა რელიგიური და ეთნიკური დღესასწაულების აღნიშვნისა და ექსკურსიების დაგეგმვის საკითხები, ჰოლოკოსტის გააზრების მნიშვნელობა.

სახელმძღვანელო სკოლის პედაგოგებსა და ადმინისტრაციას სთავაზობს კონკრეტულ წარმატებულ თუ პრობლემატურ მაგალითებს, სხვადასხვაგვარ სცენარებს, რომლის მიზანიცაა უფრო გასაგები და იოლად დასამკვიდრებელი გახადოს კანონის მოთხოვნები ზოგადი განათლების შესახებ. მოწოდებული მაგალითები საქართველოს სკოლებში არსებულ რეალობას ასახავს, ოღონდ ყველა შემთხვევაში სცენარი ისეა აგებული, რომ მათში რომელიმე კონკრეტული სკოლისა ან მასწავლებლის ამოცნობა შეუძლებელია.

გზამკვლევი განკუთვნილია არა მარტო სკოლის პედაგოგებისა და ადმინისტრაციებისთვის, არამედ იგი საინტერესო შეიძლება გამოდგეს სასკოლო განათლების საკითხებზე მომუშავე ყველა ადამიანისთვის.

რელიგიური ნიშნალობა საჯარო სკოლებში

ამბავი 1

საქართველოს ერთი პატარა ქალაქის სკოლაში ერთად სწავლობენ მართლმადიდებელი, მუსლიმი, პროტესტანტი და, აგრეთვე, ეთნიკურად ბოშა ბავშვები.

სკოლის დირექტორი — ქალბატონი დალი, ენერგიული და ხალისიანი ქალია. ის თხუთმეტიოდე წლის წინ მოინათლა მართლმადიდებელ ქრისტიანად, თუმცა ხშირად ამბობს, რომ მისი საყვარელი, გამზრდელი ბებიის სარწმუნოება — ისლამი — იმ ბებიის სარწმუნოება, რომელმაც მას კეთილისა და ბოროტის გარჩევა, მორალური ქცევა და სხვისი სიყვარული ჩაუნერგა, ყოველთვის დარჩება მისი პატივისცემისა და ზრუნვის საგნად.

ბოშური მოსახლეობა იმ თემში, სადაც დალის სკოლაა, საკმაოდ მრავალრიცხოვანია. აქ ბოშური თემის მახასიათებელი ისიცაა, რომ ერთ-ერთ პროტესტანტულ აღმსარებლობას, ორმოცდაათიანელობას მისდევენ.

ისინი ფიქრობენ, რომ ორმოცდაათიანელთა ლოცვის წესი, რომლებიც ღმერთს სავედრებელს სიმღერებით აღუვლენენ, ახლოსაა მათ კულტურასთან და ამიტომ ყოველ კვირა დილას, ამ ეკლესიიდან, რომელიც რეალურად ხუცესის საცხოვრებელი სახლიცაა, ბოშათა ყველა თაობის ხალისიანი სიმღერები ისმის.

ხუცესი ყველაფერს აკეთებს, რომ მისი მრევლის წევრები განათლებული და წარმატებული ახალგაზრდები იყვნენ. ამიტომ ის ყოველთვის მოუწოდებს ეკლესიის წევრებს, ბავშვების განათლებაზე იზრუნონ და ისინი სკოლაში ატარონ.

ეს იყო დალი მასწავლებლის მიზანიც მას შემდეგ, რაც სკოლის დირექტორი გახდა. მან გაიცნო ადგილობრივი ხუცესი, მისი მეშვეობით შემოირა ბოშათა თემის ოჯახები და დღეს უკვე დალის სკოლაში უკლებლივ ყველა ბავშვი დადის ბოშათა ოჯახებიდან.

წელიწადში ერთხელ ან ორჯერ, დიდ რელიგიურ დღესასწაულებზე — სულთმოფენობაზე, შობაზე ან აღდგომაზე, როდესაც ბოშათა ამ თემს ზეიმი აქვს, დალი მასწავლებელიც დაპატიჟებულია ხოლმე, ისიც სიამოვნებით ესწრება საზეიმო რიტუალებს და ამით ბოშა ოჯახებთან მოპოვებულ ნდობასა და სიყვარულს ინარჩუნებს.

ბოშა თემის ნდობასა და სიყვარულს დალი მასწავლებელი სხვა რამის გამოც იმსახურებს. მან ბევრი იფიქრა, როგორ შეიძლებოდა უფროსკლასელი ბოშა ბიჭების სკოლისადმი ინტერესი შეენარჩუნებინა და ხელი შეეწყო სასკოლო ცხოვრებაში ჩართულობისათვის.

დალიმ პატარა პროექტი დაწერა, ამ პროექტით რამდენიმე დონორს მიმართა და საბოლოოდ მიზანს მიაღწია — ბიჭების ბენდს, რომელიც მისი ხელშეწყობით შეიქმნა, თანამედროვე აღჭურვილობა ელექტრო-გიტარები, დასარტყამი ინსტრუმენტები და ხმის გამამძლიერებლები შეუძინა.

ბენდი ადგილობრივების სიამაყეა, მათ კონცერტებს ყველა დიდი სიხარულით ესწრება — ბოლო დროს მათ რამდენიმე კონკურსშიც მიიღეს მონაწილეობა და წარმატებას მიაღწიეს.

გარდა ამისა, დალი ყველაფერს აკეთებს, რომ მის სკოლაში მყოფმა არც ერთმა მუსლიმმა მოსწავლემ თავი დაჩაგრულად და მეორეხარისხოვნად არ იგრძნოს, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც მათთან ახლოს მდებარე ქალაქში მოხდა. რამდენიმე წლის წინ, მათთან ახლოს მდებარე მედრესეს (მუსლიმი ბავშვების საგანმანათლებლო პანსიონატს) ღორის თავი მიაჭედეს, ამ პანსიონატში სკოლის შემდეგ დალის სკოლის ზოგიერთი მოსწავლეც დადიოდა.

დალიმ ყველაფერი იღონა, რომ ამ თემაზე მის სკოლაში ღიად ელაპარაკათ, გარკვევით ეთქვათ, რომ ამგვარი საქციელი დაუშვებელი, ამორალური და მიუღებელია ყველა რელიგიისთვის და ბავშვები დაერწმუნებინათ, რომ აქ მათ ყველა ღირსეულ და თანასწორ წევრად მიიჩნევენ.

იმ პერიოდში დალიმ ბეწვის ხიდზე იარა, ბევრი ღამე გაათენა იმაზე ფიქრში, თუ როგორ მოეხერხებინა, რომ ერთმანეთს არ დაპირისპირებოდნენ გარდატეხის ასაკში მყოფი მუსლიმი და ქრისტიანი თემის ბავშვები.

ბოლოს ისტორიისა და ქართულის მასწავლებლებს სთხოვა ყველა შესაბამის კლასში ბავშვებთან ერთად მოემზადებინათ პროექტი, სადაც ბავშვები თავად შეძლებდნენ ეპოვას და სხვებისთვის გაეზიარებინათ დიდი ქართველი მოღვაწეების: ილია ჭავჭავაძის, გაბრიელ ქიქოძის, პატრიარქ კირიონ სამაგლიშვილის, მემედ აბაშიძის და სხვათა სიტყვები ქართველი მუსლიმების შესახებ.

მღელვარე პერიოდმა მშვიდობიანად ჩაიარა, მის სკოლასა და თემში ნდობა და ურთიერთპატივისცემა ისევ შენარჩუნებულია, მაგრამ დალი ღელავს, რომ თუ მსგავსი ფაქტები გამეორდება ეს დამაზიანებელი და დამანგრეველი იქნება არა მხოლოდ მისი სკოლისა და თემისთვის, არამედ მთელი საქართველოსთვის.

დალის სკოლიდან 200-იოდე კილომეტრის მოშორებით, ერთ-ერთ ქართულ სოფელში, სადაც ტრადიციულად ქართველი მუსლიმები ცხოვრობენ კიდევ ერთი საჯარო სკოლაა. ამ სკოლაში ქართველი მუსლიმი ბავშვები უმრავლესობაში არიან, მეორე ნაწილს კი მთიანი რეგიონებიდან ათწლეულების წინ ჩამოსახლებული ეკომიგრანტი ოჯახების ქრისტიანი ბავშვები შეადგენენ.

წლების განმავლობაში ამ სოფელში მშვიდობა იყო, მუსლიმი და ქრისტიანი ოჯახები კეთილმეზობლურად ცხოვრობდნენ, მათი ბავშვები ერთმანეთთან მეგობრობდნენ, სტუმრად დადიოდნენ, ერთმანეთის ჭირსა და ღვინის იზიარებდნენ.

ორივე თემის წარმომადგენლები დიდი შრომისმოყვარეობით გამოირჩევიან და მათთვის მნიშვნელოვანია, რომ მათმა შვილებმა მორალური პრინციპებისა და ტრადიციების დაცვით იცხოვრონ.

რამდენიმე წლის წინ მუსლიმმა თემმა გადაწყვიტა სოფელში მდებარე ისტორიული მეჩეთის აღდგენა, რომელსაც კომუნისტების პერიოდში საწყობად იყენებდნენ, ახლა კი უმოქმედოდ დგას და ინგრევა.

ეს იდეა არ აღმოჩნდა მომხიბვლელი იმ მხარეში მოღვაწე მართლმადიდებელი სასულიერო პირებისთვის და სოფლის მცხოვრები ქრისტიანი მოსახლეობისათვის, რადგან შენობა სოფლის ცენტრში მდებარეობს — ჩაითვალა, რომ ისტორიულად ქრისტიანულ მიწა-წყალზე მდებარე სოფლის ცენტრში მეჩეთი არ უნდა მოქმედებდეს.

მუსლიმ თანასოფლელებს შესთავაზეს, რომ მიწას მოშორებით გამოუყოფდნენ და მეჩეთის აშენებაშიც დაეხმარებოდნენ. მკვიდრ მუსლიმ მოსახლეობას არ ესმის, რატომ არ აქვთ მათ უფლება მათი წინაპრების მიერ აშენებული სალოცავი აღადგინონ და იქ ილოცონ, სადაც უნდათ.

ამ სკოლის დირექტორი ნონა, იმ ჯგუფის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური წევრია, რომელიც სოფელში მეჩეთის აღდგენას ეწინააღმდეგება. ამ ნიადაგზე სოფლის მაცხოვრებლებს შორის რამდენჯერმე მოხდა ურთიერთშელაპარაკება. გარკვეული დროის მანძილზე ვითარება ძალიან დაძაბული იყო.

სოფელში კონფლიქტის განსამუხტად ჩასული უფლებადამცველი მომსწრე გახდა თუ როგორ ტუქსავდა ნონა სკოლის ეზოში მყოფ მშობლებს წინა დღეს მომხდარი ამბის გამო: „არასდროს დამავიწყდება იმ ბავშვების თვალები, რომლებიც იქვე იდგნენ და ჩუმად ისმენდნენ, როგორ ეჩხუბებოდა მათ მშობლებს მასწავლებელი, მათი თვალები ხანდახან ძილშიც მელანდება ხოლმე და შეწუხებული ვიღვიძებ“. იყო პერიოდები, როდესაც ოჯახებს საერთოდ აღარ უნდოდათ ბავშვები სკოლაში ეტარებინათ.

დღეს ეს დაპირისპირება მეტ-ნაკლებად განმუხტულია, თუმცა სოფელში ის ურთიერთობები და სიმშვიდე ვეღარ აღდგა. ბავშვები და უფროსები ერთმანეთთან სტუმრად აღარ დადიან, სკოლაშიც და სოფელშიც ჩუმი დაძაბულობა იგრძნობა, რომელიც არავინ იცის როდის იჩენს თავს.

არავინ იცის როგორ და როდის აისახება ეს ვითარება იმ ბავშვების ფსიქიკასა და ცხოვრებაზე, რომლის მშობლებიც თავს დაჩაგრულად გრძნობდნენ და მათზეც, რომლებიც მჩაგვრელებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ორივე ზემოხსენებული სკოლა საქართველოში მდებარეობს და აქ აღწერილი ამბები დღეს და ახლა ხდება. ის ქვევა, რომლითაც უფროსები ხსენებულ გარემოზე რეაგირებენ დიდწილად განაპირობებს იმას, თუ როგორი იქნება ჩვენი მომავალი, როგორებად ჩამოყალიბდებიან და განვითარდებიან ჩვენი ახალგაზრდები.

ოქროს ნესი

რა არის სკოლის მიზანი? მხოლოდ ის, რომ ბავშვებმა მიიღონ კარგი განათლება, კარგად მოემზადონ ქართულში, მათემატიკაში, ფიზიკა-ქიმიაში თუ უცხო ენებში, შეიძინონ უნარები, რომ შემდეგ ადვილად ჩააბარონ უმაღლესში ან ადვილად იშოვონ სამსახური? თუ ამავდროულად მიზანია ისიც, რომ იცოდნენ საკუთარი თავისა და სხვისი დაფასება, თავისუფლად შეეძლოთ არჩევანის გაკეთება და ამ არჩევანის მორალურ ღირებულებებზე დაფუძნება.

რა გზით უნდა იაროს სკოლამ, საკუთარი თავისა და გარემოს მიმართ პასუხისმგებლობით სავსე მოქალაქეების გაზრდას რომ შეუწყოს ხელი? ანდა რატომღა პასუხისმგებლობის მქონე მოქალაქე მნიშვნელოვანი ჩვენი ქვეყნის მომავლისათვის? რა თქმა უნდა იმიტომ, რომ ვიცხოვროთ მშვიდად, უსაფრთხოდ განვვითარდეთ და სხვასაც მივცეთ განვითარების საშუალება.

ამ მარტივ, მაგრამ ამავდროულად უნივერსალურ და მარადიულ ჭეშმარიტებას საფუძვლად უდევს მორალის ოქროს წესი — მსოფლიოში არსებული ყველა დიდი რელიგიის მორალური პრინციპი და ყველა იმ კანონის წყარო, რომელიც ადამიანის უფლებებს მოიცავს:

- ◆ მოექცევი სხვას ისე, როგორც შენ გინდა, რომ გექცეოდნენ — **ქრისტიანობა**
- ◆ ნუ გაუკეთებ სხვას იმას, რაც თავად არ გენდომებოდა, რომ გაგიკეთონ — **იუდაიზმი**
- ◆ ვერც ერთი თქვენგანი ვერ გახდება მორწმუნე, სანამ სხვას იმასვე არ უსურვებ, რასაც შენ თავს უსურვებდი — **ისლამი**
- ◆ შენი მთავარი მოვალეობაა, არაფერი გაუკეთო სხვას ისეთი, რაც შენ თავად ტკივილს მოგაყენებდა — **ინდუიზმი**
- ◆ ჩემთვის უსიამოვნო მდგომარეობა ასეთივე იქნება სხვისთვისაც — **ბუდიზმი**

ნეიტრალობა, კანონი და ქართული ტრადიცია

როგორ შეიძლება გამოვიყენოთ და დავნერგოთ მორალის ოქროს წესი სკოლაში, რელიგიურად და ეთნიკურად მრავალფეროვნებით გარემოში? უპირველეს ყოვლისა უნდა ვნახოთ, როგორია კანონის მოთხოვნა.

„საქართველოს კანონი ზოგადი განათლების შესახებ“ გვეუბნება, რომ

- ♦ **საჯარო სკოლა დამოუკიდებელია რელიგიური და პოლიტიკური გაერთიანებებისგან¹.**

ხოლო კანონის მე-18 მუხლის მე-2,3 პუნქტების თანახმად,

- ♦ **„დაუშვებელია, მოსწავლეს, მშობელს და მასწავლებელს დაეკისროთ ისეთი ვალდებულებების შესრულება, რომლებიც ძირეულად ეწინააღმდეგება მათ რწმენას, აღმსარებლობას ან სინდისს, გარდა ამისა [...] საჯარო სკოლის ტერიტორიაზე რელიგიური სიმბოლოების განთავსება არ უნდა ემსახუროდეს არააკადემიურ მიზნებს“.**

როგორც ვხედავთ, კანონის მოთხოვნა ფაქტობრივად სკოლის ნეიტრალობის, განსხვავებულისადმი თანასწორი მოპყრობისა და საკუთარი და სხვისი რწმენის პატივისცემის გარანტიას გვიქმნის.

საჯარო სკოლაში რელიგიური ნეიტრალობისა და მიუკერძოებლობის დაცვა, ტოლერანტული, ურთიერთპატივისცემაზე დაფუძნებული ურთიერთობების ხელშეწყობა არ არის ხელოვნურად თავსმობვეული თვითმიზანი. ამ მიდგომას გაცილებით უფრო ფართო კონტექსტი განაპირობებს. ჩვენი ქვეყანა, ჩვენი საზოგადოება მდიდარია ეთნიკური და რელიგიური მრავალფეროვნებით, მშვიდობიანი და ჰარმონიული თანაარსებობა განსხვავებული რელიგიური და ეთნიკური წარმომავლობის ადამიანებს შორის ჩვენი ქვეყნისთვის ერთგვარი მოდუს ვივენდია და არსებობისა და განვითარების

1 საქართველოს კანონი ზოგადი განათლების შესახებ, მე-3 მუხლი 2,გ

მხრივ, აუცილებლობას წარმოადგენს. საპირისპირო შემთხვევაში, როგორც ისტორიულმა გამოცდილებამ გვიჩვენა, ვიღებთ კონფლიქტებისა და ძალადობის კერებს, იზოლაციასა და ჩიხში ვემწყვდევიტ.

ქართული ისტორიული, რელიგიური და პოლიტიკური ცნობიერება — ის, რასაც ჩვენ ქართულ ტრადიციას ვუწოდებთ, ბევრ წინაპირობასთან ერთად, აგრეთვე განსხვავებულია თანაარსებობის, ტოლერანტული ურთიერთობების აუცილებლობის პოსტულატსაც ეფუძნება.

ილია ჭავჭავაძე პუბლიკაციათა ციკლში „ოსმალის საქართველო“ იმ ხედვას გადმოსცემს, რომელსაც თანამედროვე ქართული სახელმწიფოებრივი მოწყობა, სამართლებრივი, სამოქალაქო ცნობიერება ეყრდნობა. ამ მიდგომის თანახმად, ეთნიკური წარმომავლობა და რელიგიური მრწამსი კი არ განაპირობებს ეროვნულ ერთობასა და სიძლიერეს, არამედ ისტორიის ერთიან ჯაჭვში ჩაბმა და თავად პიროვნების ინდივიდუალური როლი და მნიშვნელობა, ერთი სიტყვით, მოქალაქეობა.

- ◆ **ყოველი ერი თვისის ისტორიით სულდგმულობს. იგია საგანძე, საცა ერი პოულობს თვისის სულის ღონეს, თვისის სულის ბგერას, თვის ზნეობითს და გონებითს აღმატებულობას, თვის ვინაობას, თვის თვისებას. ჩვენის ფიქრით, არც ერთობა ენისა, არც ერთობა სარწმუნოებისა და გვარ-ტომობისა ისე არ შეამსჭვალეხს ხოლმე ადამიანს ერთმანეთთან, როგორც ერთობა ისტორიისა. ერი, ერთის ღვაწლის დამდები, ერთს ისტორიულს უღელში ბმული, ერთად მეზრძოლი, ერთსა და იმავე ჭირსა და ღზინში გამოტარებული — ერთსულობით, ერთგულობით, ძლიერია. „ოსმალის საქართველო“, „ივერია“. 1877.**
- ◆ **სარწმუნოების საქმე სინდისის საქმეა, რა ჩვენი საქმეა — ვინ როგორ სარწმუნოებას აღიარებს, ვინ რა რჯულის არის? რა რჯულიც ჰსურს, იმ რჯულზე იყოს; მხოლოდ კარგი, პატიოსანი კაცი იყოს, მშრომელი და თავისთვის და ქვეყნისათვისაც სასარგებლო. თვითონ ჩვენი მაღალის და უზენაესის მოძღვრის იესო ქრისტეს სიტყვაა, რომ რჯული არ შეიქმს კაცს, არამედ საქმეო. „მაჰმადიანთ გაქრისტიანება.“ 1880**

სწორედ ამ ცნობიერებას ეფუძნება თანამედროვე ქართველი ერის გაგება და აღმსარებლობის თავისუფლებისა და თანასწორუფლებიანობის, უნივერსალური პრინციპები.

საჯარო სკოლის პედაგოგის საქმიანობა, კანონის მოთხოვნის მიუხედავადც სამოქალაქო თვითშეგნებით უნდა იყოს განპირობებული და ტოლერანტული ცნობიერების მოსწავლეთათვის გადაცემის პასუხისმგებლობით განსმჯვალული, ვინაიდან ამ იდეებსა და ცნობიერებას ეფუძნება და გამოხატავს ის, რის გარშემოც თანხმდება ყველა მოქალაქე — საქართველოს კონსტიტუცია.

რე არ არის ნებადართული

რამდენადაც განათლების მიზანია მოქალაქის ცნობიერების განვითარება ადამიანის თავისუფლებისა და უფლებების, ტოლერანტობისა და მრავალფეროვნების პატივისცემის პრინციპებს დაეფუძნოს, ამდენად საჯარო განათლების შესახებ კანონის თანახმად, სწორედ ამ მიზნიდან გამომდინარე, სკოლა თავისუფალი უნდა იყოს რელიგიური თუ პოლიტიკური გავლენებისგან.

ამ თავისუფლებას უზრუნველყოფს **ნეიტრალობის პრინციპი** ანუ მიუკერძოებელი მიდგომა სხვადასხვა რელიგიისა თუ ეთნიკური წარმომავლობის ჯგუფებისა და მოსწავლეებისადმი, რასაც ზოგადი განათლების კანონის მიხედვით, რამდენიმე სახის აკრძალვა ემსახურება:

საჯარო სკოლაში აკრძალულია:

- ♦ **პროპაგანდისტიკა** — მასწავლებლებისა და ადმინისტრაციის მიერ რელიგიური შეხედულებების გავრცელება იმ მიზნით, რომ მოსწავლე ერთი აღმსარებლობიდან მეორეზე გადაიყვანონ;
- ♦ **ინდოქტრინაცია** — რელიგიური ან პოლიტიკური მოძღვრების გადაცემა, გავრცელება, ქადაგება.

- ♦ **რელიგიური სიმბოლოების გამოფენა არააკადემიური ნიშნით** — რელიგიური სიმბოლოების რიტუალური დანიშნულებით სკოლაში, საკლასო სივრცეში გამოფენა, სალოცავი კუთხეების მოწყობა
- ♦ **დისკრიმინაცია** — რელიგიური, ეთნიკური, რასობრივი, კანის ფერის ან სხვა ნიშნებით უთანასწორო მოპყრობა

ბუნებრივია, კანონის მოცემული მოთხოვნები გულისხმობს ასევე იმასაც, რომ სკოლაში სასწავლო პროცესის დაწყება და დასრულება დაუშვებელია **ლოცვით** ან რომელიმე რელიგიური რიტუალით. კანონი ასევე კრძალავს ისეთ ქმედებებს როგორიცაა **სანთლის დანთება, ნაკურთხი წყლის პკურება**, რელიგიური მიზნებით რელიგიური ხასიათის ტექსტების კითხვა, კლასისათვის **ჯვრის** გადასახვა, **დაჩოქებისა** და **მეტანიების** გამოყენება, როგორც მოსწავლეთა დასჯის მეთოდი.

მაგალითად, როდესაც პედაგოგი კლასის წინაშე წარმოთქვამს ლოცვას, შესაძლოა არავის დისკრიმინაციას ან შეურაცხყოფას ისახავდეს მიზნად, არამედ პირიქით, სურდეს დადებითი განწყობის ან სწავლისადმი ძლიერი მოტივაციის შექმნა.

მაგრამ, სკოლაში შესაძლებელია განსხვავებული აღმსარებლობის ან ათეისტური შეხედულებების მქონე მოსწავლეები სწავლობდნენ. რა გასაკვირია, თითოეულ მოსწავლეს ჰქონდეს რელიგიასთან დაკავშირებული პირადი შეხედულებები, საოჯახო ტრადიციები ან მიდგომები, ან იყოს სეკულარული — ჩამოშორებული რელიგიურობის ამა თუ იმ ფორმით გამოხატვას.

ამიტომ რიტუალებში მონაწილეობა მოსწავლისთვის შესაძლოა მძიმე ფსიქოლოგიური პრობლემა, მეტისმეტად ტრავმული, ფსიქიკისთვის დამაზიანებელი და სასკოლო გარემოსგან სრულიად გამაუცხოებელი ფაქტორი გამოდგეს.

ერთი მხრივ, მოსწავლემ შეიძლება მხოლოდ და მხოლოდ დისკრიმინაციული დამოკიდებულებისგან თავის დაღწევის მიზნით გადაწყვიტოს, არ გამოიჩინოს სასწავლო გარე-

მოსგან და შინაგანი რწმენის საპირისპიროდ რიტუალში მონაწილეობას დათანხმდეს. ეს თანხმობა, საბოლოო ჯამში **გაუცხოების** რისკს წარმოშობს, მაგრამ გაუცხოებისა და დისკრიმინაციის გარდა, საჯარო სკოლაში რიტუალების შესრულება, ხელს უწყობს ასევე თავად რელიგიისადმი **გულგრილი** ან **უარყოფითი** განწყობის გამომუშავებას, ქმნის **კონფორმისტული**, შემგუებლური, პრინციპებისგან დაცლილი ცნობიერებისა და ქცევითი ხასიათის ჩამოყალიბების წინაპირობებს.

გარდა ამისა, სკოლაში რელიგიური რიტუალების შესრულებით ხშირად ხდება ლოცვისა და ზოგადად რელიგიის **პროფანაცია** და **გაშარება**, რადგან შესაძლებელია რელიგიურად უცოდინარი ან სრულიად არაადეკვატური ცოდნის მქონე, ლოცვისა და რიტუალების არსში გაურკვეველი პედაგოგების მიერ სრულდებოდეს ისინი.

ასეთ შემთხვევებში განსაკუთრებულ საფრთხეს წარმოადგენს ასევე რელიგიის **ფორმალიზაცია**, რელიგიის **რიტუალიზაცია**, მისი თეოლოგიური შინაარსისგან დაცლა და ზერელე, არაკვალიფიციური რელიგიური ცოდნით დაკმაყოფილება, რაც ისევ და ისევ, რელიგიისგან გაუცხოების, ან პირიქით ფანატიკური დამოკიდებულებების წარმოშობის მიზეზად შეიძლება იქცეს.

ყოველ ამ პრობლემას აჯამებს კიდევ ერთი უმნიშვნელოვანესი საფრთხე — საჯარო სკოლის მიერ რელიგიისა და საკრალური რიტუალური სისტემების მოწოდება მოსწავლესთან საურთიერთობო სახელმწიფო ენის კონტექსტში, რაც შედეგად **სახელმწიფოსა და რელიგიის გამიჯვნის** ცოდნისა და სულისკვეთების დაკარგვას იწვევს.

რელიგიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნა საქართველოს კონსტიტუციის საფუძვლადმდებარე ერთ-ერთი პრინციპია, მნიშვნელოვანი არამარტო სახელმწიფოს სამოქალაქო და დემოკრატიული ხასიათისთვის, არამედ უშუალოდ რელიგიის, რელიგიური გაერთიანებების, მორწმუნე და ათეისტი ადამიანების თავისუფალი არსებობისა და განვითარებისთვის.

რელიგიისა და სახელმწიფოს არსის განსხვავებისა და ერთმანეთისგან გამიჯვნის აუცილებლობაზე საქართველოს ეროვნული გმირი, მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ წმინდა აღმსარებლად შერაცხული პატრიარქი ამბროსი ხელაია ამბობს:

♦ **რელიგია არ არის სახელმწიფოსაგან წარმოშობილი და დაწესებული. მას აქვს თავისი დამოუკიდებელი საფუძველი არსებობისა, სახელმწიფო და ეკლესია ამის გამო ორი სხვადასხვა დაწესებულებაა, მათ აქვთ სხვადასხვა სფერო მოქმედებისა. თავისი დანიშნულების ასრულებაში ორივე ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელია. სახარების დევიზია: „კეისრისა კეისარსა და ღვთისა ღმერთსა.“** სასამართლო პროცესზე წარმოთქმული სიტყვა 1924 წ.

ამავდროულად, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ მოსწავლე, რომელიც აბსოლუტურად კანონიერად, თავისი შეხედულებების ანდა რწმენის მოთხოვნის მიხედვით მოქმედებს და უარს ამბობს ამა თუ იმ ფორმით რიტუალებში მონაწილეობაზე, ბუნებრივია, შესაძლოა ამ გზით ემიჯნებოდეს, მაგალითად კლასის უმრავლესობას, სასკოლო გარემოს, პედაგოგისა და ადმინისტრაციის საკითხისადმი მიმართებას.

ამის გამო კი იგი გარიყვის, დამცინავი და აგდებული დამოკიდებულების, დისკრიმინაციის ან ზოგიერთ შემთხვევაში სიტყვიერი და ფიზიკური შეურაცხყოფის მსხვერპლიც კი შეიძლება გახდეს. ამ ტიპის არა ერთი შემთხვევაა აღწერილი სახალხო დამცველის, არასამთავრობო ორგანიზაციების ანგარიშებსა და მედიაში.

ფსიქოლოგიური ფაქტორების გარდა, თუნდაც იმ შემთხვევაში, როცა კლასი შესაძლოა რელიგიურად ერთგვაროვანია, ლოცვის წარმოთქმა და რიტუალებში მონაწილეობა რელიგიისა და სახელმწიფოს გამიჯვნის კონსტიტუციურ პრინციპსა და ზოგადი განათლების შესახებ კანონის მოთხოვნასთან მოდის აშკარა წინააღმდეგობაში.

საჯარო სკოლა საგანმანათლებლო აკადემიური და არა რელიგიური სივრცეა, ხოლო რელიგიური ქადაგების თუ რიტუალებში მონაწილეობის ადგილი არის შესაბამისი

კონკრეტული რელიგიური სივრცეები: ეკლესიები, მეჩეთები, სინაგოგები, სამლოცველოები, აგრეთვე, მათთან არსებული საკვირაო სკოლები და ასევე, რა თქმა უნდა, ოჯახი.

რა არის ნებადართული მოსწავლისათვის

მნიშვნელოვანია, პედაგოგსა და სასკოლო ადმინისტრაციას ჰქონდეს გათვითცნობიერებული, რომ სასკოლო სივრცეში მხოლოდ ადმინისტრაციასა და პედაგოგს ზღუდავს კანონი რელიგიური გამოხატვისა და აქტივობების შესრულების თვალსაზრისით, ხოლო მოსწავლეები ამ მხრივ თავისუფალნი არიან.

მათ შუიქლიათ **შექმნან წრეები**, მათ შორის რელიგიური ხასიათის, აკადემიური პროცესის დასრულების შემდეგ **მოიწვიონ სასულიერო პირები**, ატარონ **რელიგიური წიგნები და სიმბოლოები**, ილაპარაკონ **საკუთარ აღმსარებლობაზე**, შეასრულონ **რელიგიური რიტუალები** და ა.შ. მაგრამ, ამ პროცესში არანაირი ფორმით არ უნდა ჩაებას ადმინისტრაცია და პედაგოგი.

თუმცა, ამავდროულად მოსწავლის რელიგიური აქტივობა ხელს არ უნდა უშლიდეს საგაკვეთილო პროცესს. გაკვეთილის მსვლელობისას მოსწავლე უნდა დაემორჩილოს მასწავლებლის მოთხოვნებს, არ დაიწყოს ხმამაღალი ლოცვა, რომელიმე რელიგიური წიგნის კითხვა, ან მეგობართან რელიგიაზე საუბარი.

პედაგოგი, ნეიდრალობა და კონფლიქტი

პედაგოგი ლოცვისა და რელიგიური რიტუალების გარდა, ზოგადად, სასკოლო სივრცეში და კონკრეტულად გაკვეთილზე შეზღუდულია გამოხატოს თავისი კერძო, მისიონერული ხასიათის ნეგატიური ან პოზიტიური დამოკიდებულება ამა თუ იმ რელიგიისადმი სწორედ იმის გამო, რომ სკოლა და რელიგია გამიჯნულია და კლასი შეიძლება იყოს რელიგიურად მრავალფეროვანი. მას არ აქვს უფლება სასკოლო სივრცეში თავს მოახვიოს მოსწავლეს საკუთარი რელიგიური შეხედულებები.

გარდა ამისა, მასწავლებელმა თავი უნდა შეიკავოს ამა თუ იმ აზრის, ქმედების, მოვლენის რელიგიურ-თეოლოგიური კრიტერიუმებით შეფასებისაგან. მაგალითად, არ უნდა შეაფასოს რაიმე ცოდვად, ან ღმერთისთვის მიუღებელ საქციელად, ურჯულოებად, რწმენისგან განდგომად, მწვალებლობად, მკრეხელობად და ა.შ. მას ამა თუ იმ მოვლენაზე საუბრისას, როცა ამას აკადემიური მიზანი განსაზღვრავს, შეუძლია, რა თქმა უნდა, თქვას, რომ ესა თუ ის რელიგია ამა თუ იმ ქმედებას მიიჩნევს ცოდვად და ა.შ. შეუძლია, ამავდროულად, განმარტოს ცოდვის თეოლოგიური, კულტურული, სოციალური მნიშვნელობა, მაგრამ უშუალოდ თვითონ არ უნდა გახდეს შეფასების წყარო, უნდა შეინარჩუნოს ნეიტრალური პოზიცია.

პედაგოგს არც იმის უფლება აქვს გამოკითხოს ბავშვი აღმსარებლობის შესახებ, მიუთითოს მას რომელია ჭეშმარიტი და რომელი მცდარი რელიგია.

გარდა ამისა, ხშირია შემთხვევები, როცა პედაგოგები აიგივებენ ეროვნულ და რელიგიურ იდენტობას და ამ კონტექსტში განიხილავენ მოსწავლეების აღმსარებლობას. თუმცა, ეს მიდგომა შეუსაბამოა კონსტიტუციის, ზოგადი განათლების შესახებ კანონის, საერთო ეროვნული მიზნებისა და ზოგადად, ქართულ ნაციონალურ ტრადიციასთან, რაზედაც ზემოთ იყო საუბარი.

მაგალითად, დაუშვებელია პედაგოგმა სხვა აღმსარებლობის მოსწავლეს უთხრას, რომ იგი უნდა დაუბრუნდეს ტრადიციულ, მამაპაპისეულ, რელიგიას ან მიიღოს ჭეშმარიტი სარწმუნოება ან პირიქით, რომ იგი საკუთარ ერსა და ტრადიციულ სარწმუნოებას ღალატობს, რაკი განსხვავებული აღმსარებლობისაა.

პედაგოგმა უშუალოდ რელიგიური მიზნებით მოსწავლეთა ინტერესი ასევე არ უნდა მიმართოს რომელიმე სარწმუნოებისკენ ან სასულიერო პირებისკენ. მაგალითად, უთხრას მოსწავლეს, რომ ეკლესიაში იაროს, რელიგიური დღესასწაულები აღნიშნოს, მოძღვართან მივიდეს, აღსარება ჩააბაროს, იმარხულოს, ილოცოს, ეზიაროს და ა.შ.

თავისთავად, რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნა ან ეკლესიაში სიარული, მორწმუნის ცხოვრებას შესაძლოა ამშვენებდეს და აკეთილშობილებდეს, მაგრამ საჯარო სკოლის პედაგოგის მოვალეობაა ამ მხრივ დაიცვას ნეიტრალობა და არ მოგვევლინოს რელიგიური ჭეშმარიტების მიმთითებლად ან არ ითავოს ამა თუ იმ რელიგიის მოძღვრის უფლებამოსილებები.

გამოვლენილა შემთხვევები, როდესაც მასწავლებელს დაუსჯია მოსწავლე პირჯვრის არასწორად გადასახვის, ან ლოცვის წარმოთქმისას დაშვებული შეცდომის გამო, რაც მასწავლებლის მიერ დაშვებული უკიდურესი შეცდომა და კანონის უგულვებელყოფაა.

პედაგოგმა შესაძლოა აჩვენოს მოსწავლეებს როგორ ხდება პირჯვრის გადასახვა, წაიკითხოს და ახსნას ლოცვის ან ამა თუ იმ რიტუალის შინაარსი, ოღონდ მხოლოდ და მხოლოდ აკადემიური მიზნით, იმის საჩვენებლად და განსამარტად, თუ როგორია ამა თუ იმ რელიგიის რიტუალურ-გამომსახველობითი მხარე, მაგრამ როგორც უკვე ითქვა ეს ქმედებები არ უნდა ატარებდნენ უშუალოდ რელიგიურ სამისიონერო, ან ინდოქტრინაციულ ხასიათს.

როგორც ზემოთ ითქვა პედაგოგი ასევე შეზღუდულია გამოხატოს პირადი ნეგატიური განწყობა ან დამოკიდებულება ამა თუ იმ რელიგიური და ეთნიკური ჯგუფისადმი; იგი არავითარ შემთხვევაში არ უნდა ახარისხებდეს მოსწავლეებს რელიგიური ან ეთნიკური ნიშნით და ამით არ უნდა აყენებდეს მათ უთანასწორო მდგომარეობაში.

ხშირად ასეთი ტიპის ქმედებას, განსხვავებასა და დახარისხებას პედაგოგი გაუცნობიერებლად მიმართავს. ამის მიზეზები კოლექტიურ ცნობიერებაში ჩაბუდებული სტეროტიპული ხატებია. მაგალითად: სომეხი, ზანგი, თათარი, სექტანტი, იელოველი — ასეთი მიმართვები მოსწავლეებისთვის შესაძლოა შეურაცხყოფელი და დამაკნინებელი იყოს თუკი პედაგოგი მათ არასათანადოდ, დაკნინების მიზნით, თუნდაც ხუმრობით იყენებს.

გარდა ამისა, პედაგოგი ნაცვალგების პრინციპით არ უნდა საუბრობდეს ეთნიკურ ან რელიგიურ უმცირესობებზე, მაგალითად: „როგორც ჩვენ (ისინი, უცხოები, მეზობლები

და ა.შ.) გვეპყრობიან, ისე უნდა მოვეპყროთ ჩვენც მათ აქ, თუ ვთქვათ, ჩვენ არ გვიბრუნებენ ტაძრებს, არც ჩვენ უნდა დავუბრუნოთ სხვა აღმსარებლობის მოქალაქეებს ტაძრები“. უმნიშვნელოვანესია, პედაგოგი იყოს გამსჭვალული იმ ცნობიერებით, რომ საქართველოს მოქალაქეების უფლებებით ვაჭრობა სხვა სახელმწიფოებთან ყველა დონეზე დაუშვებელია.

პრობლემატურია ასევე სტუმარ-მასპინძლობის კონტექსტში საქართველოს ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების განხილვა. მაგალითად, ჩვენ თქვენ მიგიღეთ, დაგაბინავეთ, დაგიცავით, მაგრამ ახლა უკვე ზედმეტს ითხოვთ, მეჩეთების, ტაძრების აშენება გინდათ და ა.შ. ამ შემთხვევაშიც უნდა გვახსოვდეს, რომ განსხვავებული ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების წარმომადგენლები საქართველოს მოქალაქეები არიან და ისინი აბსოლუტურად თანასწორნი არიან უმრავლესობის წარმომადგენელ მოქალაქეებთან კანონის წინაშე.

პრობლემატურია ასევე შემთხვევები, როცა პედაგოგები სახელმძღვანელოების ტექსტებსა და სხვა სასწავლო მასალას იყენებენ მიკერძოებულად, საკუთარი რელიგიურ შეხედულებების საილუსტრაციოდ და დასასაბუთებლად. მაგალითად, ისტორიული თხრობა ან მხატვრული ნაწარმოები, სადაც მტრების შემოსევებზე, დაპყრობაზე, ოკუპაციაზე, რელიგიურ და ეთნიკურ კონფლიქტებზე შეიძლება იყოს ლაპარაკი, (მაგალითად, ჰაგიოგრაფიული ტექსტები), არ უნდა იქცნენ კლასში რელიგიური და ეთნიკური დაპირისპირებების წარმოშობის ან ამა თუ იმ რელიგიის, ან ეთნოსის მიმდევარი მოსწავლის შეურაცხყოფის, დისკრიმინაციის, გარიყვისა და დამცირების საფუძვლად.

რა შეიძლება მოვიმოქმედოთ საპირისპიროდ

უპირველეს ყოვლისა პედაგოგი კარგად უნდა იცნობდეს საქართველოს მრავალფეროვნების უმდიდრეს ტრადიციას; სასურველია, რელიგიასთან მიმართებით სკოლაში ნეიტრალური პოზიცია, რელიგიის თავისუფლების დაცვა, ტოლერანტობის ერთგულება, თანასწორი მიდგომა არ იყოს მისთვის კანონის ფორმალური მოთხოვნები, არამედ გააზრებული ჰქონდეს კანონმდებლის შინაარსი, საფუძვლები და ფილოსოფია.

რა უნდა მოიმოქმედოს პედაგოგმა იმ შემთხვევაში, როდესაც შეუწყნარებლობას მოსწავლეები გამოხატავენ, როდესაც გაისმის შეურაცხყოფა რომელიმე მოსწავლის ან უშუალოდ მასწავლებლის ეთნიკური ან რელიგიური იდენტობის გამო, ან ამა თუ იმ პიროვნებასა და მოვლენასთან მიმართებით?

მართალია, პედაგოგი გულდასმით უნდა ეკიდებოდეს მოსწავლის ნებისმიერ ქცევასა და მოსაზრებას, თუმცა ეს არ შეიძლება გულისხმობდეს იმას, რომ პედაგოგმა არ შეუშალოს ხელი მოსწავლეების მხრიდან შეუწყნარებლობის პროპაგანდასა და დისკრიმინაციული, ქსენოფობიური, რასისტული შეხედულებების გამოხატვას სკოლაში.

ასეთ შემთხვევაში, სასურველია, პედაგოგმა მიმართოს დისკუსიას შემწყნარებლობისა და შეუწყნარებლობის საკითხებზე, გაამდიდროს საუბარი მაგალითებით, როგორც რელიგიური ავტორიტეტული ტექსტებიდან შესაბამისი ადგილების მოხმობით, ასევე მაგალითების გამოყენებით ქართული კულტურიდან და ყოფითი ისტორიებიდან, გამოიყენოს შესაბამისი როლური თამაშები.

სავსებით შესაძლებელია ამ ტიპის დისკუსიისთვის, მაგალითად, ალუდა ქეთელაურისა და თემის კონფლიქტზე იქნას წამოწყებული მსჯელობა, სადაც ნათლად ჩანს პირადი რწმენის, შემწყნარებლობის აქტის უპირატესობა სათემო ჩვეულებად ქცეულ შეუწყნარებლობაზე, ან მეორე მხრივ, მიმართოს სტუმარ-მასპინძელს, სადაც საპირისპიროდ, თემის ტრადიციის მყარი დაცვა განაპირობებს უცხოთა და მტრის შეფარებასა და მის დაცვას უკანონო, სპონტანური შურისძიების აქტისგან.

პედაგოგს შეუძლია მიმართოს სხვადასხვა აღმსარებლობისა და ეთნიკური წარმომავლობის გმირების მაგალითებს, როგორც ქცევით მოდელებს, მისცეს დავალებად მრავალფეროვან საზოგადოებაში კონფლიქტებისა და თანაარსებობის პირობების შესახებ ფილმების ნახვა და გაანალიზება, რათა შემდეგ, დისკუსიის შედეგად, ხელი შეეწყოს კლასში დაპირისპირებისა და შეუწყნარებლობის მიზეზების გააზრებას.

მოსწავლეებს უნდა მიეცეთ შესაძლებლობა იმსჯელონ იმაზე, ან მოდელირება მოახდინონ, თუ რა კატასტროფა შეიძლება მოუტანოს ადამიანს, საზოგადოებას, სახელმწიფოს, ცივილიზაციებს, მთელ კაცობრიობას შეუწყნარებლობისა და შუღლის გაღვივებამ — ამ კუთხით სასარგებლო შეიძლება იყოს ფაშიზმის, ჰოლოკოსტის, კომუნიზმის, ლაგერებისა და საბჭოთა კავშირში რელიგიური და ეთნიკური დევნის შესახებ საუბარი.

პედაგოგს არ უნდა დაავიწყდეს, ხაზი გაუსვას, რომ სკოლა და რელიგია გამიჯნულია ერთმანეთისგან, ამავდროულად, პედაგოგი უნდა გამსჭვალული იყოს იდეით, რომ ადამიანის პატივისცემის საფუძველი უკლებლივ ყველა ადამიანის ხელშეუვალი ღირსებაა.

ადამიანებისადმი ეს მიმართება ეფუძნება დიდ რელიგიურ ზნეობრივ კონცეფციებს, იმის თაობაზე, რომ ყველა ადამიანი არის ერთმანეთის მსგავსი და ამავდროულად ერთმანეთისგან განსხვავებული, არის თანასწორი კანონის წინაშე და დაბადებით თავისუფალი, როგორც თავის რელიგიურ არჩევანში, ისე რელიგიური შეხედულებების გამოხატვასა და ქმედებებში მანამ, სანამ საფრთხეს არ უქმნის სხვა ადამიანის თავისუფლებასა და უფლებებს.

მაგალითად, შესაძლებელია, მასწავლებელმა მოსწავლეებთან ერთად, მიმოიხილოს მსოფლიო პოლიტიკური რუკა, იმსჯელოს განვითარების რა საფეხურზე არიან ის ქვეყნები და საზოგადოებები, სადაც ადამიანი და მისი ღირსება, თავისუფლება, გამოხატვის ფორმები, რელიგიური და ეთნიკური მრავალფეროვნება, განსხვავებულობა, ერთი სიტყვით, ადამიანის უფლებები და ტოლერანტობა სახელმწიფოს არსებობის საფუძველია და შეადაროს ეს ქვეყნები ქვეყნებს, სადაც ავტორიტარი მმართველები და უმრავლესობის შეუწყნარებელი ჯგუფები უმცირესობებს როგორც ჩაგვრის, მთავრობისადმი, უფროსისადმი, უმრავლესობისადმი დაქვემდებარებისა და მომსახურების ობიექტად განიხილავენ.

ამ მარტივი დავალების შესრულება საკმარის მოტივაციას შეუქმნის მოსწავლეს, ღრმად დაფიქრდეს განსხვავებული იდენტობებისა და მრავალფეროვნებისადმი საკუთარი შეუწყნარებელი შეხედულებების გადასახედად.

ეთნიკურ და რელიგიურ მრავალფეროვნ კლასში

არაქართულენოვანი სკოლების რაოდენობა საქართველოში რეგისტრირებული საჯარო სკოლების 10,22%-ს შეადგენს და 60 000-მდე განსხვავებული ეთნიკური კუთვნილების მქონე მოსწავლეს აერთიანებს.² ეთნიკურად არაქართველი მოსახლეობა საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონში ცხოვრობს და დღეისათვის ბოლო, 2014 წლის მონაცემების³ მიხედვით, ქვეყნის მოსახლეობის 12.1%-ს შეადგენს. აღსანიშნავია, რომ ეთნიკურად შერეული კლასები გვხვდება, როგორც არაქართულ, ისე ქართულენოვან საჯარო სკოლებში, რადგან ეთნიკური უმცირესობების ნაწილი გამართულად ფლობს ქართულ ენას და შეუძლია ქართულენოვან სექტორზე ისწავლოს. ქვეყნის ეთნიკური მრავალფეროვნება ასევე დადასტურებულია საქართველოს კანონით ზოგადი განათლების შესახებ⁴ და ქართულენოვანი სკოლების გვერდით სომხური, აზერბაიჯანული, რუსული და სხვაენოვანი სკოლები და სექტორები არსებობს.

ბავშვები სწავლობენ და იყალიბებენ შეხედულებებს იმ დამოკიდებულებებისა და გამოცდილების მიხედვით, რასაც ისინი უფროსებთან და საზოგადოებასთან ურთიერთობით ითვისებენ. იმ უფროსების როლი, რომლებიც მათთან დიდ დროს ატარებენ და რომლებიც მათი მოდელები არიან, უკიდურესად მნიშვნელოვანია. დამრიგებელზე, მასწავლებლებზე დიდწილადაა დამოკიდებული, რამდენად შეძლებენ დაეხმარონ ბავშვებს საკუთარ თავთან და სხვებთან ჰარმონიაში განვითარდნენ — ჰქონდეთ მაღალი თვითშეფასება და შეეძლოთ მრავალფეროვნების დაფასება. ეს მშვიდობიანი, უკონფლიქტო და განვითარებაზე ორიენტირებული საზოგადოების ჩამოყალიბების წინაპირობაა.

2 პოლიტიკის დოკუმენტი, სამოქალაქო ინტეგრაციისა და ეროვნებათაშორისი ურთიერთობების ცენტრი, გვ. 3, იხილეთ: <http://cciiir.ge/upload/editor/file/jurnali%20%20bilingvuri%20/axali%20dokumenti.pdf>

3 ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტის კვლევა, გვ.19, იხილეთ: <http://www.tdi.ge/sites/default/files/tdi-research-cover-geo-web.pdf>

4 კანონი ზოგადი განათლების შესახებ, გვ. 12, იხილეთ, <http://www.mes.gov.ge/uploads/Licenzireba/kanoni%20zogadi%20ganatlebis%20shesaxeb.pdf>

ბავშვები ძალიან ადვილად იღებენ უფროსების ქცევას, ისინი პირდაპირ ირეკლავენ უფროსების დამოკიდებულებებს განსხვავებულობისადმი. ბავშვებს ესმით და გრძნობენ როგორ ლაპარაკობენ, ან არ ლაპარაკობენ უფროსები განსხვავებულობის შესახებ და როგორ ელაპარაკებიან ისინი განსხვავებული ჯგუფის წარმომადგენელს. სამწუხაროდ, ჩვენ ამას ხშირად ვერც ვაცნობიერებთ.

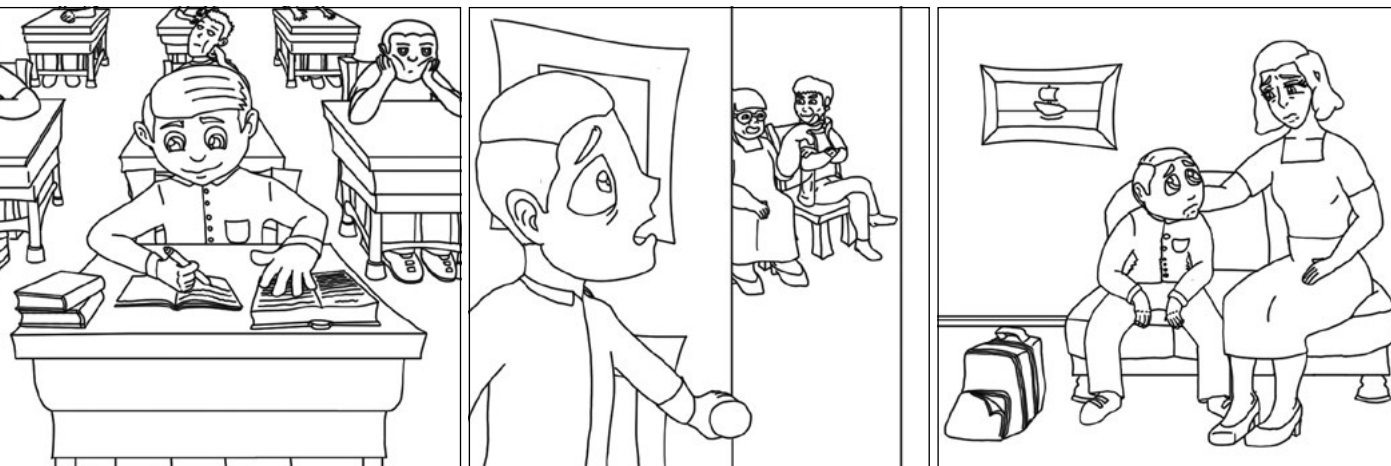
იქ, სადაც უფროსების დამოკიდებულება განსხვავებული თუ უმცირესობათა ჯგუფებისადმი სტერეოტიპებითა და მიუღებლობითაა გაჯერებული, ამგვარივე დამოკიდებულება ყალიბდება ბავშვებს შორისაც და პირიქით.

ამბაპი 3

მინა ძალიან გულწრფელი, მხიარული და შრომისმოყვარე ბავშვია. მას ძალიან უყვარს თავისი ოჯახი. სკოლიდან დაბრუნებისა და სადილობისთანავე ჯერ გაკვეთილებს ამზადებს და მხოლოდ შემდეგ ერთობა კომპიუტერთ, ტელევიზორით ან წიგნის კითხვით. მისი ოჯახი პროტესტანტულ ეკლესიათა ერთ-ერთ განშტოებას მიეკუთვნება. აქ ყოველთვის პატივს სცემენ წესრიგსა და თანმიმდევრულობას. ბოლო დროს მინა უფრო გულჩათხრობილი გახდა, სკოლაში წასვლა ისე აღარ უხარია, როგორც ადრე, დაწყებით კლასებში.

რამდენიმე დღის წინ, როდესაც დედამ ამის მიზეზი ჰკითხა, მინამ ასე უპასუხა: „მანანა, თითქმის ვერასდროს ხედავს ხელი რომ აწეული მაქვს, ბავშვებს აზრს რომ ეკითხება ჩემი აზრი არასდროს აინტერესებს, იმ დღეს დირექტორი შემოვიდა — დებატებზე გვპატიჟებენ სამოქალაქო კლუბის წევრები და შენი კლასიდან ვის გაუწევს რეკომენდაციასო და ჩემი რამდენიმე კლასელი ისე დაასახელა, რომ ჩემკენ არც გამოუხედავს. ბავშვებიც თითქმის თავს მარიდებენ, იმ დღეს ბიჭები პიცის საჭმელად წავიდნენ და მე არც მითხრეს. გუშინ დასვენებაზე მანანა და თიკო მასწავლებლები ჩვენ გოგოებს ელაპარაკებოდნენ და სექტანტებს ახსენებდნენ, როგორც კი შევედი გაჩერდნენ. დე, გადამიყვანე რა ამ სკოლიდან!“

მიხას დედა ძალიან შეწუხებული და დაბნეულია, აღარ იცის როგორ მოიქცეს. თუ სკოლაში მივა და ამ თემაზე ლაპარაკს დაიწყებს, შიშობს სიტუაცია კიდევ უფრო არ გაართულოს და დაძაბოს. მეორე მხრივ ისიც იცის, რომ გაქცევა გამოსავალი არ არის და ამით მიხას კარგ მაგალითს არ მისცემს; ან სად გადაიყვანოს, ექნება კი იმის გარანტია, რომ სხვაგანაც იგივე არ გამეორდება?

ამბაპი 4

ნინოს ყოველთვის უნდოდა მასწავლებელი გამხდარიყო. ფიქრობს, რომ არაფერია იმაზე უკეთესი, ვიდრე ბავშვებს დაეხმარო, გახდნენ უფრო კეთილშობილები და ჭკვიანები. ის წელს მე-8 კლასის დამრიგებელი გახდა და მთელი წელია თავდაუზოგავად მუშაობს იმაზე, რომ მის კლასში ბავშვებს შორის ურთიერთობების დინამიკა გაუმჯობესდეს.

წლის დასაწყისში, მის კლასში ასეთი ვითარება იყო: ნიკა, ზუკა და ლევანი ცდილობდნენ კლასის ძალთა ბალანსი ისე გაენაწილებინათ, როგორც თავად თვლიდნენ საჭიროდ. ბიჭების უმრავლესობა ფიქრობდა, რომ ნიკა, ზუკა და ლევანი ხშირად იყვნენ მართლები, რადგან ისინი ღონიერებიც არიან და თან ლევანი გონიერებითა და გამჭრიახობითაც გამოირჩევა. კლასის წინა დამრიგებელმა დალიმ ნინოს ურჩია ამ სამ

ბიჭთან, ხოლო გოგოებიდან — თეკლასთან და ნინისთან განსაკუთრებით ემეგობრა თუ უნდოდა, რომ კლასს კარგად მიეღო და მათ შორის კეთილგანწყობილი ურთიერთობები ჩამოყალიბებულიყო.

ნინო ხედავდა, რომ ალექსანდრეს, რომელსაც გონებრივი განვითარების დარღვევის მსუბუქი ფორმა აქვს, კლასში არ ჩაგრავდნენ, თუმცა, მეორე მხრივ, დიდად თავს იმითაც არავინ იწუხებდა, რომ ეფიქრათ, უნდა მჯდარიყო თუ არა გაკვეთილებზე ალექსანდრე ყოველთვის მარტო, უნდა ევლო თუ არა ბუფეტში ან უნდა ეთამაშა თუ არა ბიჭებთან ერთად ფეხბურთი. ერთხელ ნინომ გამოკვლევა ჩაატარა, დააინტერესა რამდენმა ბავშვმა იცოდა როგორ მოდიოდა ალექსანდრე სკოლაში და როგორ მიდიოდა სკოლიდან. აღმოჩნდა, რომ მხოლოდ ორმა ბავშვმა, ანდრომ და ელენემ იცოდა, რომ ალექსანდრე ყოველთვის დედას დაჰყავდა.

ნინო ხედავდა იმასაც, რომ ვახოს და დიმას, მართალია, არა აშკარად და არა მძაფრად, თუმცა მაინც საკმაოდ ხშირად დასცინოდნენ და აგდებულად ეპყრობოდნენ ეთნიკური წარმომავლობის გამო. თუმცა, ბულინგის მსხვერპლი ყველაზე აშკარად ლადო და ნუცა იყვნენ. ლადო კლასში ყველაზე სუსტი და დაუცველი იყო. ნუცა კი ყველაზე კარგად სწავლობდა, მაგრამ ტანით დიდსა და მოუქნელს, არასდროს უყვარდა ფიზკულტურა და ბავშვებთან ეზოში თამაში. ნინო ამჩნევდა იმასაც, რომ ხანდახან ვახო და დიმაც მონდომებით იღებდნენ მონაწილეობას ლადოს და ნუცას აბუჩად აგდებაში; ესმოდა ისიც, რომ ამით ცდილობდნენ კლასის აგრესია თავიდან აერიდებინათ და სხვაგან მიემართათ — უმრავლესობისთვის დაემტკიცებინათ, რომ მათი ქცევაც ისეთივე „ბუნებრივია“, როგორც დანარჩენების.

ნინომ იცოდა, რომ მხოლოდ შენიშვნის მიცემით ან სიტუაციების გარჩევით საქმეს არ ეშველებოდა. საჭირო იყო რაღაც უფრო მეტი, რაც ბავშვებს აქტიურად დაანახვებდა, რას ნიშნავს იყო პასუხისმგებლობის მქონე და სამართლიანი. ნინომ ამ თემაზე ბევრი იფიქრა, ისაუბრა თავის კოლეგებთან და მეგობრებთანაც, კონსულტაციები გაიარა რამდენიმე ფსიქოლოგთან, ზოგის აზრი და რჩევა ძალიან მოეწონა, ზოგის არა. ბევრ წიგნს და გზამკვლევს გაეცნო კლასის მართვის, მრავალფეროვნებისა და მოზარდებში

ბულინგის საკითხებზე და ბოლოს გადაწყვიტა ბავშვებთან სამუშაოდ რამდენიმე მეთოდი მოესინჯა.

„მეგობართა წრის“ მეთოდის შესახებ ნინომ ინფორმაცია თავისი კოლეგისგან შეიტყო, რომელიც სკოლაში არაფორმალური განათლების საკითხებზე ატარებდა კვლევას. შემდეგ ამ თემაზე დაწერილი წიგნიც წაიკითხა და ჩათვალა, რომ ეს ის მეთოდი იყო, რომელიც აუცილებლად უნდა ეცადა. თუ გჯერა, რომ დამრიგებლის დრო, მხოლოდ მოსწავლეთა დასწრებისა და მოსწრების კონტროლი არ არის, თუ გჯერა, რომ კლასის აკადემიური და სოციალური ცხოვრება ერთნაირად მნიშვნელოვანია, მაშინ „მეგობართა წრის“ პრინციპი მარტივია.

როგორც წესი, „მეგობართა წრე“ ერთი კონკრეტული ბავშვის გარშემო იქმნება ხოლმე, იმ ბავშვის გარშემო, ვისთვისაც კლასში ჩართვა სხვადასხვა მიზეზების გამო, რთულია. მაგრამ „მეგობართა წრის“ სულისკვეთება და დინამიკა, როგორც წესი კლასში ურთიერთ-დამოკიდებულებების საკითხს აგვარებს და ბულინგის აღმოფხვრის წინაპირობაცაა.

ერთ დღეს, როდესაც ალექსანდრე სკოლაში არ იყო ნინომ თავისი გაკვეთილი ალექსანდრეზე საუბარს დაუთმო — ბავშვები აფიქრა და ალაპარაკა იმაზე, თუ როგორ იგრძნობდნენ თავს ან როგორ მოიქცეოდნენ, ოჯახის გარდა სამეგობრო ან სოციალური წრე საერთოდ რომ არ ჰყავდეთ. შემდეგ ბავშვები აფიქრა და ალაპარაკა იმაზე, თუ როდის იქცევა ალექსანდრე სოციალურად მისაღებად და როდის ხდება მისი ქცევა პრობლემური. ბავშვების აზრები, კომენტარები და ანალიზი ნინოს ძალიან საინტერესოდ მოეჩვენა. შემდეგ ბავშვებს ჰკითხა, ვის ენდომებოდა ალექსანდრეს მეგობართა წრის წევრი გამხდარიყო.

წრის წევრობა ბავშვებისგან მოითხოვდა, რომ ისინი კვირაში ერთხელ 20-30 წუთის მანძილზე ერთ წრეზე დამსხდარიყვნენ, ალექსანდრესთან ერთად ელაპარაკათ, რა წავიდა კარგად კვირის მანძილზე და სად იყო სირთულეები და თავად მათ მოენახათ ალექსანდრეს დახმარებისა და მხარდაჭერის გზები. ნინოს ამ წრეში მხოლოდ მოდერატორის როლი უნდა ჰქონოდა — ბავშვებს ის არაფერს უკარნახებდა, გადაწყვეტილებების მიმ-

ლებები თავად მოსწავლეები იქნებოდნენ, ნინო მხოლოდ შედეგებს შეაჯამებდა. მეგობართა წრეში 7-9 ბავშვი უნდა ყოფილიყო ჩართული.

როგორც მოსალოდნელი იყო, მეგობართა წრეში ჩართვის სურვილი ბავშვების იმაზე მეტმა რაოდენობამ გამოთქვა, ვიდრე ეს წრეს სჭირდება — ბავშვებს უყვართ იყვნენ მზრუნველები, უყვართ საინტერესო გადაწყვეტილებების მიღება და განხორციელება, თუ მათ ამის საშუალებას მიეცემათ.

როდესაც ნინო მეგობართა წრისთვის წევრებს არჩევდა ის მთელი კლასის დინამიკის მართვაზე ფიქრობდა და მეგობართა წრე შემდეგი პრინციპით შეარჩია: ანდრო სამართლიანი, პრინციპული და კეთილშობილი ადამიანია, ის ჯგუფისათვის კარგი მაგალითი იქნება. ნიკა და ნინი გამოკვეთილი ლიდერები არიან და ძალიან მოსწონთ, როდესაც სხვებისგან აღიარებასა და დაფასებას იღებენ. ნინო ფიქრობს, რომ კარგი იქნება თუ ისინი თავის ამ თვისებებსა და ენერგიას სხვაზე ზრუნვასა და სამართლიანი გადაწყვეტილებების მიღებას მოახმარენ — ნინო იმედოვნებს, რომ ამ კალაპოტში მიმართვა დადებითად იმოქმედებს, როგორც ნიკასა და ნინის, ასევე მათი ახლო მეგობრების თეკლას, ზუკას, ლევანის ქცევასა და მოტივებზეც. წრის შემდეგ წევრებად ნინომ მარი და ვახო შეარჩია. მარის ბუნებრივი მიდრეკილება აქვს ზრუნვისა და ემპათიისაკენ, ვახოს, როგორც სხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფის წარმომადგენელის ჩართვა ამ წრეში ნინოს აზრით, ორმხრივად სასარგებლო იქნება: ერთი მხრივ, ეს ვახოს გაუჩენს ისეთ ჯგუფთან მიკუთვნებულობის განცდას, რომლის მოტივებიც სხვაზე ზრუნვა და გადაწყვეტილებების მიღებაა, ამ ჯგუფის წევრობა მას აღარ შეუქმნის მოტივაციას მოიქცეს კონფორმისტულად და მონაწილეობა მიიღოს ლადოსა და ნუცას დაცინვაში, მეორე მხრივ, ჯგუფის დანარჩენ წევრებს დაანახვებს, რომ ვახოს საინტერესო იდეების მოფიქრების გასაოცარი უნარი აქვს. ჯგუფის კიდევ ერთ წევრად, ცხადია, ნინომ ლადოც შეარჩია. მეგობართა წრის დინამიკა ზუსტად ისე განვითარდა, როგორც ნინო ფიქრობდა, ალექსანდრესთან ერთად, დაცვისა და ზრუნვის ობიექტად ლადოც იქცა, ლადომ ჯგუფის წევრობით მეტი თავდაჯერებულობა შეიძინა. ალექსანდრე ბედნიერია, რომ მეგობრები მასზე ფიქრობენ, ბუფეტში ერთად დადიან, დასვენებაზეც ეურთიერთებიან და ხანდახან დავალების შესრულებაშიც ეხმარებიან. ნიკა და ნინი ძალიან კმაყოფილები

და კლასში თუ სკოლაში წარმოქმნილ პატარა დავებში თუ დისკუსიებში ძალიან განსხვავებულ და სამართლიან პოზიციებს იკავებენ. ვახო ამაყია, რომ მეგობრებში თავის გამოჩენა შეძლო. რამდენიმე თვეში კლასი შეიკრა და უფრო მეგობრული გახდა.

კლასში სოლიდარული დამოკიდებულებების გასამყარებლად „მეგობართა წრის“ გარდა, ნინო სხვა მეთოდებსაც იყენებს. მალე ეზიდთა დიდი რელიგიური დღესასწაული მოდის და ნინომ ბავშვებს ეზიდების გენოციდზე და მათ რელიგიურ ტრადიციებზე პროექტის გაკეთება შესთავაზა. პროექტზე სამუშაოდ მან ნუცა და დიმა, ლევანი და თეკლა, მაკო და ელენე დააწყვილა. პროექტის პრეზენტაციის შემდეგ კლასმა უამრავი უაღრესად საინტერესო რამ გაიგო ეზიდთა კულტურისა და ტრადიციების შესახებ. პროექტზე მუშაობისას ნუცა და დიმა ძალიან დამეგობრდნენ და ცხადია, ამის შემდეგ დიმას ნუცასთვის არასდროს დაუცინია. ამის შემდეგ ნინოს არც დიმას და ვახოს აბუჩად აგდების ფაქტები შეუნიშნავს.

ჰოლოკოსტის მსხვერპლთა ხსოვნის დღეს ნინომ სკოლაში თავის კომპიუტერზე ჩაწერილი ფილმი „ნახვამდის ბავშვები“ მოიტანა, პროექტორი მეგობრებისგან ითხოვა და ბავშვებს ფილმი აჩვენა, შემდეგ ბავშვებმა დიდხანს იმსჯელეს იმის შესახებ, არსებობს თუ არა ჰოლოკოსტის გამეორების საფრთხე თანამედროვე სამყაროში.

ექსკურსიები და სკოლის გარე აქტივობები, რომელსაც ნინო გეგმავს, ყოველთვის გააზრებული და გამიზნულია. ამ ექსკურსიების მიზანი ბავშვების ცოდნის საზღვრების გაფართოება და სამოქალაქო ღირებულებების გაძლიერებაა.

ნინო ბავშვებთან კი არ „მეგობრობს“, არამედ ის ბავშვებს შორის მეგობრობას უწყობს ხელს, ამიტომ ის კარგი პედაგოგი და დამრიგებელია.

რას სირთულეები წარმოიქმნება ეთნიკურად და რელიგიურად შერეულ კლასში?

ლელა ეთნიკურად შერეული კლასის ქართული ენის მასწავლებელია. მიუხედავად იმისა, რომ კლასი მხოლოდ ორ ეთნიკურ ჯგუფს აერთიანებს, ლელასთვის ერთი განსხვავებული ეთნიკური კუთვნილების მქონე მოსწავლის ყოლაც კი ეთნიკურად მრავალფეროვან კლასთან ასოცირდება. გაკვეთილი 45 წუთიანია და ერთ-ერთი მთავარი შეკითხვა, რომელიც ლელას მუდმივად აწუხებს საკმაოდ მარტივია — როგორ გაარჩიოს კლასში წარმოქმნილი რომელი დავა უკავშირდება განსხვავებულ ეთნიკურობას? ეს შეკითხვა არა მხოლოდ ლელას, არამედ ეთნიკურად შერეული კლასის ყველა მასწავლებელს აღელვებს. რა თქმა უნდა, ძალიან რთულია ვთქვათ, რომ ეთნიკურად შერეული კლასისთვის მხოლოდ ერთი სახის პრობლემაა დამახასიათებელი, რადგან ყველა მოსწავლე ინდივიდია, რომელსაც მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ქცევა შეიძლება ჰქონდეს. მიუხედავად ამისა, შესაძლებელია ეთნიკურად და რელიგიურად შერეული კლასისთვის დამახასიათებელი რამდენიმე სირთულის გამოყოფა:

- ◆ მოსწავლეები მხოლოდ მშობლიურ ენაზე საუბრობენ და საერთო ენაზე ერთმანეთთან კომუნიკაციას თავს არიდებენ;
- ◆ ერთი მოსწავლე მეორეს მხოლოდ განსხვავებული ენის, რელიგიის ან ეთნოსის გამო ამცირებს. ეძახის რამე შერქმეულ სახელს, რომელიც მის განსხვავებულ ეთნიკურ ან რელიგიურ კუთვნილებას უკავშირდება;
- ◆ მოსწავლეებს არ სურთ ერთმანეთის კულტურის, ტრადიციების, ენის, რელიგიის შესახებ მეტი ინფორმაცია გაიგონ;

- ◆ კლასში მოსწავლეები ჯგუფებად მხოლოდ განსხვავებული ეთნიკურობის ან რელიგიურობის საფუძველზე გადანაწილდნენ.

ზემოთ ჩამოთვლილი და ნებისმიერი სხვა საკითხი, რომელიც საკლასო ოთახში მოსწავლეების დაპირისპირებას ან დაყოფას მხოლოდ განსხვავებული ენის ან ეთნიკურობის საფუძველზე იწვევს, მასწავლებელს დიდ თავსატეხს უჩენს. ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოქმნილი დავების მოგვარება არც თუ ისე მარტივი, მაგრამ შესაძლებელია და ამ პროცესში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი როლი მასწავლებელს ეკისრება, რომელიც ნეიტრალური და მიუკერძოებელი მედიატორი/ შუამავალი უნდა იყოს.

რატომ უნდა იყოს მასწავლებელი მიუკერძოებელი მედიატორი?

მასწავლებლის ობიექტურობა ძალიან მნიშვნელოვანია შიდა დავების ეფექტურად მართვისთვის. თუკი თქვენი მოსწავლე იფიქრებს, რომ მიუხედავად იმისა რას გეტყვით, თქვენ მაინც მას დაადანაშაულებთ, ნაკლები შანსია გულწრფელად დაგელაპარაკოთ, გაგიზიაროთ თავისი წუხილი და გითხრათ რამ გამოიწვია დავის დაწყება. სავალდებულოა, რომ მასწავლებელმა ყველა მოსწავლეს ყურადღებით მოუსმინოს და არავითარ შემთხვევაში არ გამოიტანოს დასკვნა წინასწარ, დავის მონაწილე ყველა მოსწავლესთან დალაპარაკების გარეშე. ასევე, მნიშვნელოვანია, რომ დავაში მონაწილე ყველა მოსწავლე საკუთარი როლისა და პასუხისმგებლობის გააზრების საკითხზე დააფიქროს, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად მძიმე შედეგი მოჰყვა დავას. ხშირად ეთნიკურ ნიადაგზე დაწყებული უმნიშვნელო დავა, რთულ კონფლიქტებში გადაიზრდება ხოლმე.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მასწავლებელმა ერთი კონკრეტული მოსწავლის ქცევა არასდროს უნდა განაზოგადოს ეთნიკურ ჯგუფზე. მაგალითად, „ქართველები ხომ სულ ასე იქცევიან“ — მსგავსი ფრაზით და მიდგომით, მასწავლებელი ერთი მხრივ, დავის მიღმა დარჩენილ, იმავე ეთნოსის მქონე მოსწავლეებსაც საყვედურობს, მეორე მხრივ კი, ცუდ ქცევასა და კონკრეტულ ეთნოსს შორის ასოციაციას ქმნის. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია, რომ დავის განხილვისას მასწავლებელმა განსაკუთრებული სიფრთხილით შეარჩიოს სიტყვები, ფრაზები და დავის მონაწილე ყველა მოსწავლის ნდობა მოიპოვოს.

ეთნიკურად შერეულ კლასში, გარდა დავების მართვისა, მნიშვნელოვანია ჰარმონიული, მეგობრული ურთიერთობების ჩამოყალიბება როგორც მოსწავლეებს, ასევე მოსწავლეებსა და მასწავლებელს შორის. აღნიშნული პროცესის ერთ-ერთი მთავარი წინაპირობა კი განსხვავებული კულტურის მიმართ მგრძნობიარე პედაგოგიკის გათავისებაა.

რას ნიშნავს კულტურაზე მორბეული პედაგოგიკა?

კულტურის მიმართ მგრძნობიარე პედაგოგიკის მთავარი პრინციპი მარტივია — კლასში მყოფი ყველა მოსწავლე მნიშვნელოვანია. გაკვეთილმა და საკლასო გარემომ ყველას საჭიროებები და ინტერესები უნდა გაითვალისწინოს. თუ თქვენ კლასში მხოლოდ ერთი აზერბაიჯანელი მოსწავლე გყავთ, რომელიც თავისუფლად საუბრობს ქართულად და მას არასდროს ულოცავთ ეროვნულ დღესასწაულს, კლასში მყოფ დანარჩენ მოსწავლეებს არაფერს უყვებით მისი ენის, კულტურის, ტრადიციების შესახებ, თქვენ მის დისკრიმინაციას ახდენთ და არ ითვალისწინებთ მის ბუნებრივ საჭიროებას თანაკლასელებმა მისი ენის, ეთნოსის შესახებ იცოდნენ. განსხვავებული კულტურის მიმართ მგრძნობიარე პედაგოგიკის გათავისება ხშირად საკუთარი მოსაზრებებისა და წარმოდგენების კრიტიკულად გადააზრებით იწყება, რასაც თვითრეფლექსიას უწოდებენ.

როგორ ჩავეუბრებოდა საკუთარ მოსაზრებებსა და დამოკიდებულებებს?

თუ ერთხელ მაინც გიფიქრიათ, რომ „ერთ მოსწავლეს მთელ კლასს ვერ გადააყოლებთ“ — სწორედ ამ დროს იხსნება სივრცე საკუთარ თავში ჩაღრმავებისთვის. რადგან, კულტურის მიმართ მგრძნობიარე პედაგოგი ყველა მოსწავლეს ითვალისწინებს, მათ ცალკეულ ინდივიდებად აღიქვამს და არა მასად, რომელიც საკლასო ჟურნალში ანბანის მიხედვით ლაგდება.

ზოგჯერ მასწავლებელმა არ იცის ყავს თუ არა კლასში განსხვავებული ეთნოსის მქონე მოსწავლე. რაც ერთი შეხედვით, მის ნეიტრალურ დამოკიდებულებას უსვამს ხაზს, თუმცა იქვე, ეთნიკურ ნიადაგზე წარმოქმნილ დავის დანახვის შესაძლებლობას

ართმევს. როცა არ იცით, გყავთ თუ არა კლასში განსხვავებული ეთნიკური კუთვნილების მქონე მოსწავლე, საჭიროდ არ თვლით ისაუბროთ სხვა ენების, კულტურის, ტრადიციების შესახებ. ან პირიქით, საუბრობთ, მაგრამ სიტყვებს, ფრაზებს, სათანადო სიფრთხილით არ არჩევთ.

გამომდინარე იქიდან, რომ გაკვეთილი მხოლოდ 45 წუთი გრძელდება, ხშირად მასწავლებელს უჭირს მოსწავლეების შესახებ საჭირო ინფორმაციის შეგროვება და გაკვეთილების შესაბამისად დაგეგმვა. აქ განსაკუთრებით აღსანიშნავი კლასის დამრიგებელის როლია.

კლასის დამრიგებელს მეთი მოეთხოვება?

შესაძლოა შეკითხვის ამ ფორმით დასმა არ იყოს გამართლებული, რადგან ყველა მასწავლებელს თანაბარი როლი და პასუხისმგებლობა აკისრია მოსწავლეების წინაშე. თუმცა კლასის დამრიგებლობა ოდნავ მეტ რესურსსა და პასუხისმგებლობას აჩენს. მაგალითად, მნიშვნელოვანია, კლასის დამრიგებელმა მისი **ყველა მოსწავლის ეთნიკური კუთვნილების**, მათი კულტურული და ქცევითი თავისებურებების შესახებ იცოდეს. მარტივად რომ ვთქვათ, კლასის დამრიგებელს შეუძლია თითოეული მოსწავლის მოკლე პროფილის შედგენა, რომელიც როგორც მას, ისე სხვა მასწავლებლებს გაკვეთილის უკეთ ორგანიზებაში დაეხმარებათ (ეს, ცხადია, არ ნიშნავს, რომ თუ ოჯახს ან მოსწავლეს ეთნიკურ ან რელიგიურ კუთვნილებაზე საუბარი არ სურს, მასწავლებელმა ეს ინფორმაცია ძალდატანებით ან კულუარულად მოიპოვოს). კლასის დამრიგებელი ხშირად ხვდება მოსწავლეების მშობლებს, შესაბამისად, მას შესაძლებლობა აქვს იცნობდეს მათ და საბაზისო ინფორმაცია ჰქონდეს მათი შეხედულებების შესახებ. ზოგიერთი მშობელი, საკმაოდ გახსნილია, ზოგი კი პირიქით, საკმაოდ ჩაკეტილია და ხშირად ეშინია კიდევ მის "განსხვავებულ" შვილს რამე არ "დაუშავდეს". კლასის დამრიგებელს მოსწავლეების მშობლებთან მუდმივი კომუნიკაცია უნდა ჰქონდეს, მათ ხშირად უნდა ესაუბროს ეთნიკურ საფუძველზე კლასში წარმოქმნილი დავების, ან დაძაბულობის შესახებ, მოისმინოს მათი აზრი თუ რომელი მიდგომით მიუშაობა გამოიღებს უკეთეს შედეგს და ისინი სასწავლო პროცესის მართვაში აქტიურად ჩართოს.

გარდა კლასის დამრიგებლისა, მნიშვნელოვანია, რომ ყველა მასწავლებელი ცდილობდეს ერთი მხრივ, საგაკვეთილო პროცესის გამრავალფეროვნებას, მეორე მხრივ კი, გაკვეთილის მიღმა, არაფორმალური განათლების სხვადასხვა მეთოდების გამოყენებით მოსწავლეების უკეთ გაცნობასა და მათთან დამეგობრებას.

რა დრომ არის მნიშვნელოვანი არაფორმალური განათლება?

ეთნიკურად შერეულ კლასში არაფორმალური განათლების მეთოდები ორი მიზეზის გამოა მნიშვნელოვანი:

1. თქვენი მოსწავლეები უკეთ გაიცნობენ ერთმანეთს, თქვენ კი მათ;
2. დაგეხმარებათ მოსწავლეებს საერთო ინტერესები და ღირებულებები გაუჩინოთ.

როდესაც საგაკვეთილო 45 წუთი, კლასში თავმოყრილი განსხვავებული ეთნიკური კუთვნილების მქონე მოსწავლეების ტრადიციების, კულტურული თავისებურებების გაცნობისთვის საკმარისი დრო არ არის, მასწავლებლები არაფორმალურ განათლებას მიმართავენ. მარტივად რომ ვთქვათ, რაც უფრო ხშირად ითამაშებთ თქვენ მოსწავლეებთან ერთად, მით უკეთ გაიცნობთ მათ. სხვადასხვა კრეატიული თამაშები დაგეხმარებათ მოსწავლეებმა ერთმანეთის შესახებ მეტი ინფორმაცია გაიგონ. იცოდნენ სხვადასხვა ეროვნული და რელიგიური დღესასწაულების შესახებ. არ გაუკვირდეთ, როცა მოისმენენ რომ მსოფლიოში ახალი წელი ყველასთვის პირველ იანვარს არ დგება. გარდა ამისა, არაფორმალური განათლება, ანუ თამაშით/ კეთებით სწავლება მნიშვნელოვანი გარანტიაა რომ მოსწავლეებს ნასწავლი მასალა უკეთ დაამახსოვრდებათ.

როგორც უკვე აღინიშნა, არაფორმალური განათლება ხელს უწყობს კლასის ერთიანობას. მნიშვნელოვან საფუძველს უყრის კლასში საერთო ინტერესებისა და ღირებულებების ჩამოყალიბების პროცესს. მიუხედავად იმისა, რომ სხვადასხვა ეთნიკური კუთვნილება და განსხვავებული ენა გვაქვს, ჩვენ საერთო სახელმწიფოში ვცხოვრობთ. თანაბრად გვაწუხებს დანაგვიანების პრობლემა და თანაბრად გვახარებს კარგად მოწყობილი სპორტული დარბაზებისა და უკეთ აღჭურვილი ბიბლიოთეკების არსებობა. საერთო ინტერესების აღმოჩენა პოზიტიურ ურთიერთდამოკიდებულებას აჩენს. მოსწავლეებს სამოქალაქო თვითშეგნების განვითარებისკენ უბიძგებს. მე — მოქალაქე, ჩემი

ქმედებით ან უმოქმედობით გავლენას ვახდენ თქვენზე, თქვენ ჩემზე და ასე დაუსრულებლად. თუ ეთნიკურად შერეულ ჯგუფს საერთო სახელმწიფოში ცხოვრების პასუხისმგებლობა კარგად აქვს გააზრებული, ისინი აუცილებლად აღნიშნავენ ერთმანეთის ეროვნულ და რელიგიურ დღესასწაულებს და მრავალფეროვნებაში მხოლოდ სიძლიერეს დაინახავენ.

ზემოთ აღნიშნულ პროცესში, კიდევ ერთი მეტად მნიშვნელოვანი ასპექტი — ეთნიკურად შერეულ კლასში მოსწავლეების ნდობის მოპოვება და მოპოვებული ნდობის შენარჩუნებაა.

რატომ არის ნდობის მოპოვება მნიშვნელოვანი და შენარჩუნება რთული?

თუ თქვენ ეთნიკურად ქართველი მასწავლებელი ხართ, მე კი ეთნიკურად ეზიდის მოსწავლე, ჩემი თქვენდამი ნდობა ბევრ ფაქტორზეა დამოკიდებული. ზოგადად, მოსწავლეები მასწავლებლებს უპირობოდ არ ენდობიან, მათგან ნდობის მოპოვების სულ მცირე მცდელობას მაინც ელიან. გასათვალისწინებელია, რომ ნდობის ჩამოყალიბება მოსწავლეების მოსმენით, მათი აზრის პატივისცემით, მათი უკუკავშირის გათვალისწინებით იწყება.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და რთული მოპოვებული ნდობის შენარჩუნებაა. როდესაც მასწავლებელი ნამდვილად არის კლასში ერთიანობის შენარჩუნებით დაინტერესებული, ის ერთჯერადად არ ესწრება თავისი მოსწავლეებისთვის მნიშვნელოვან დღესასწაულებს, საკლასო გარემოს მაქსიმალურად მრავალფეროვანს ხდის, მოსწავლეებს მუდმივად უბიძგებს ერთმანეთის და სხვა ეროვნების, ენების, კულტურისა და ტრადიციების გაცნობისკენ. ნდობის შენარჩუნებით დაინტერესებული მასწავლებლები, კავშირს არ წყვეტენ მოსწავლეების ოჯახის წევრებთან, ესაუბრებიან მათ მშობლებს და მათი დახმარებით ცვლიან ან ავითარებენ მოსწავლისადმი მიდგომას. როგორც ამას დალი მასწავლებელი აკეთებს, ზემოთ განხილულ მაგალითში.

მიუხედავად იმისა თუ რომელ ქვეყანასა და რა პირობებში ვცხოვრობთ, მასწავლებლის მოტივაციასა და თავდადებას შეცვალოს საკუთარი და მოსწავლეების ღირებულებათა სისტემა გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ეთნიკურად მრავალფეროვან კლასში მოსწავლეებს შორის ჰარმონიული ურთიერთობების ჩამოყალიბებაში.

როდესაც საქართველოს ისტორიაზე, ლიტერატურასა და აწმყოზე ვსაუბრობ

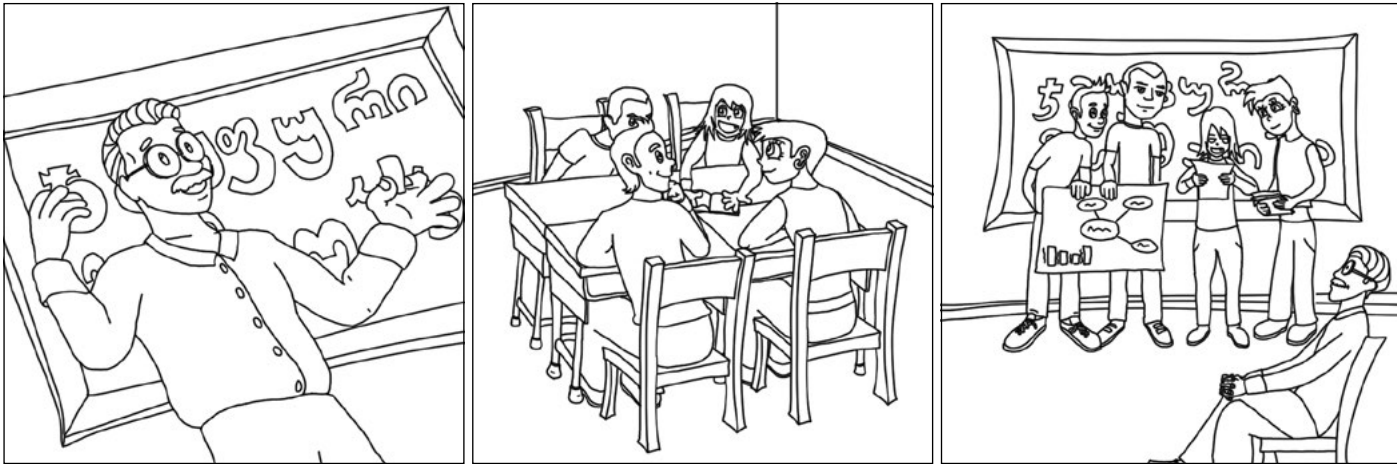
დათო პროფესიით ისტორიკოსია. ის უკვე დიდი ხანია სკოლაში ასწავლის და პედაგოგობის მრავალფეროვანი და საინტერესო გამოცდილება დაუგროვდა. მას ძალიან უყვარს თავისი პროფესია და მოსწონს, როდესაც ამ ცოდნას ბავშვებს გადასცემს. ის თვლის, რომ ისტორიის საგანი კარგ შესაძლებლობას იძლევა იმისათვის, რომ ბავშვებს ასწავლო ანალიზი, შედარება, სურათის ფართო კონტექსტში აღქმა, ერთსა და იმავე მოვლენაზე სხვადასხვა პერსპექტივის გააზრება, დასკვნის გამოტანა და მსჯელობა.

მისთვის ყველაზე ძვირფასი ქართველი საზოგადო მოღვაწე ილია ჭავჭავაძეა. დათოს ღრმად სწამს, რომ მისმა მოსწავლეებმა კარგად უნდა იცოდნენ მათი სამშობლოს ისტორია, შეეძლოთ ამ ისტორიული ხდომილებების თანამედროვეობასთან დაკავშირება და ქვეყნის მომავალი ისტორიის შექმნაზე ზრუნვა.

მან იცის, რომ ქრისტიანობის მიღებამ უდიდესი მნიშვნელობა იქონია საქართველოს ისტორიის განვითარებაზე: ქრისტიანობამ დიდწილად განსაზღვრა ქართული კულტურის, მეცნიერების, პოლიტიკური ორიენტაციის განვითარება, რაც ასახულია კიდევ საქართველოს დროშაზე, ჰიმნსა თუ გერბზე.

დათო მასწავლებელს უყვარს თავის უფროსკლასელ მოსწავლეებთან ერთად დებატების მოწყობა. მას ძალიან უხარია, როდესაც ხედავს როგორ მსჯელობენ მისი მოსწავლეები იმის შესახებ, თუ მაგალითად, რა გავლენა იქონია ქრისტიანულმა ღირებულებებმა მთელ მსოფლიოში ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებული კონვენციების ჩამოყალიბებაზე. მაგალითად, მისი სადამრიგებლო კლასის ერთ-ერთი ბოლო დავალება ასეთი იყო — მათ უნდა ეპოვათ, სხვადასხვა კონვენციების კონკრეტული მუხლები, რომელიც პავლე მოციქულის შემდეგ ციტატასთან ასოცირდება: „აღარ არის იუდეველი,

აღარც ბერძენი, აღარც მონა და აღარც თავისუფალი, აღარც მამრი და აღარც მდედრი, რადგანაც ყველანი ერთი ხარტ ქრისტე იესოში (პავლე მოციქული, ეპისტოლე გალატელთა მიმართ)“.

მას ძალიან უხარია, როდესაც მისი მოსწავლეები პარალელურად ავლებენ სხვადასხვა კულტურებში არსებულ მსგავს მოვლენებზე, როდესაც მათ შეუძლიათ ერთმანეთისგან გამიჯნონ ისტორიული ფაქტი და ლეგენდებსა და გადმოცემებზე დაფუძნებული ნარატივი და დაფიქრდნენ მათი შექმნის მიზეზებზე. მის მოსწავლეებს იმაზეც შეუძლიათ მსჯელობა, თუ რა გავლენა იქონია აღმოსავლურმა კულტურებმა, რელიგიებმა და პოლიტიკამ დასავლურ ცივილიზაციაზე და პირიქით.

დათო სხვადასხვა წლებში სხვადასხვა კლასების დამრიგებელიც ყოფილა. მას სჯერა, რომ მის სადამრიგებლო კლასში ეთნიკური ან რელიგიური ნიშნით განსხვავებულ ბავშვებს არასდროს უგრძნიათ თავი გარიყულად ან დაჩაგრულად.

ისტორიის კვალი — სომხურ-ქართული ურთიერთობები

როდესაც გაკვეთილის თემატიკა ამის საშუალებას აძლევს, დათო მასწავლებელი ბავშვებთან ერთად აუცილებლად მსჯელობს იმ მოტივებზე, თუ რატომ შექმნა ლეონტი მროველმა კავკასიური ერთობის საისტორიო ნარატივი, სადაც ხაზგასმითაა ნახსენები, რომ ჰაოსი და ქართლოსი ძმები არიან.

საეკლესიო დაპირისპირებასა და განხეთქილებაზე მსჯელობის პარალელურად, ის ყოველთვის წარმოაჩენს სომეხთა ეკლესიისა და ეთნიკური სომხების როლს საქართველოს ისტორიაში, სომხურ-ქართული სამეფოების თანამშრომლობის ისტორიას. არ ავიწყდება ბავშვებს გააცნოს სომეხთა ეკლესიის მესვეურების საგანმანათლებლო საქმიანობა — მაგალითად, ეპისკოპოს ევტიქისა და ფილიპე ყაითმაზაშვილის მოღვაწეობა. ამ კონტექსტზე საუბრისას, ის წყაროდ ხშირად იყენებს კირიონ კათოლიკოსის (სადაგლიშვილი) წერილს სომეხთა კათოლიკოსისადმი, სადაც კირიონი რელიგიური და კულტურული ურთიერთობების განმტკიცების აუცილებლობაზე საუბრობს.

მე-19 საუკუნის თბილისური ყოფა წარმოუდგენელია სომეხი კომერსანტების/მეცენატების წვლილის გარეშე კულტურისა და ქალაქური ცხოვრების, არქიტექტურისა და საქველმოქმედო საქმიანობის განვითარებაში. დათო მასწავლებლის მოსწავლეებს უკვე ბევრი პროექტი აქვთ მომზადებული, ნამყოფები არიან ბიბლიოთეკებსა და არქივებში, ნანახი აქვთ ძველი წერილები და გაზეთების ამონარიდები, დათვალიერებული აქვთ შენობები და ქუჩები და თბილისური კულტურის მრავალფეროვნებაზე უკვე საკმაოდ ბევრი იციან.

ისტორიის კვალი — პროტესტანტიზმი საქართველოში

საქართველოს ისტორიასა და კულტურაში მრავალფეროვნების კვალის აღმოსაჩენად და გასააზრებლად, დათო მასწავლებელი ბავშვებთან ერთად ხშირად გეგმავს ექსკურსიებს ბოლნისსა და თბილისის „გერმანულ ნაწილში“. ის ბავშვებს უყვება მე-19 საუკუნის ათიანი წლებიდან დაწყებული გერმანული კოლონიზაციის შესახებ, რაც უკავშირდება საქართველოში გერმანელი (შვაბი) პროტესტანტების გადმოსახლებას და მათ სახელთან დაკავშირებული ქალაქთმშენებლობის, საინჟინრო საქმიანობის, არქიტექტურის, ასევე, სოციალური და ეკონომიკური ცხოვრების განვითარებას.

საქართველოში პროტესტანტიზმის ისტორიის მნიშვნელობა მხოლოდ კულტურული შრით არ ამოიწურება, ის ასევე უკავშირდება საბჭოთა ტოტალიტარული, ათეისტური რეჟიმისადმი ნონკონფორმისტულ დამოკიდებულებას. როდესაც გაკვეთილის თემა ეხება საბჭოთა იდეოლოგიის დამოკიდებულებას რელიგიისადმი, დათო მასწავლებელი ყოველთვის საუბრობს პროტესტანტული ეკლესიების წინააღმდეგობაზეც, იმ მიზეზებზე, რომელთა გამოც ისინი არ თანამშრომლობდნენ საბჭოთა ხელისუფლებასთან. კომუნისტური ტოტალიტარიზმის ფენომენზე მსჯელობისას, იგი მოსწავლეებს აძლევს შესაძლებლობას, წყაროებსა და მაგალითებზე დაყრდნობით, გაეცნონ რელიგიური წინააღმდეგობის კონკრეტულ ფაქტებს. მაგალითად, რატომ არ თანხმდებოდნენ პროტესტანტთა ოჯახები თავიანთი შვილების პიონერთა და კომკავშირელთა რიგებში გაწევრიანებას, რატომ აცხადებდნენ მთელი რიგი პროტესტანტული ეკლესიები საბჭოთა რეგისტრაციის გავლაზე უარს და ა.შ.

დათო მოსწავლეებთან ყოველთვის ახსენებს ხოლმე ინტერრელიგიური თანამშრომლობის ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითს — ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში დაწყებული ბიბლიის თანამედროვე ქართულ ენაზე თარგმნას. ამ პროცესს კოორდინაციას უწევდა საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე, ხოლო თარგმნის პროცესში მისი მიწვევით მონაწილეობდნენ ბაპტისტი (პროტესტანტი) სასულიერო პირი მალხაზ სონ-

ღულაშვილი, ებრაელი მეცნიერი ნისან ბაბალიკაშვილი და მართლმადიდებელი მეცნიერი ზურაბ კიკნაძე. წიგნი, რომლიც შესაძლებელია, მოსწავლეთა უმრავლესობის სახლებში იდოს, იმსახურებს მისი თარგმნის ისტორიის ცოდნასაც.

ისტორიის კვალი — კათოლიკე ეკლესია საქართველოში

ცხადია, საქართველოს ისტორია წარმოუდგენელია კათოლიკე ეკლესიის ღვაწლის გარეშე. დათო მასწავლებლისთვის, როგორც ნამდვილი პროფესიონალისთვის მნიშვნელოვანია, რომ ისტორია არ იყოს იდეოლოგიზირებული და ბავშვებს სიმართლეს ასწავლიდეს. მისი გაკვეთილები ყოველთვის იძლევა იმის გააზრების საშუალებას, რა რეალობიდან გამომდინარე ეძებდა ქართული პოლიტიკა მუდმივ კავშირს რომთან, ან იყო თუ არა ეს, როგორც ხშირად წერენ ხოლმე, მხოლოდ და მხოლოდ პოლიტიკური მისწრაფება. საქართველოსა და რომის საყდრის ურთიერთობის ისტორია, არა მხოლოდ გაყოფის შემდეგ, არამედ გაყოფამდეც იმსახურებს მისი და მისი მოსწავლეების ყურადღებას, მაგალითად, ილარიონ ქართველის რომში მოგზაურობა, ან ათონის მთის ქართველ ბერ-მონაზონთა რომაული ორიენტაცია.

დათო მასწავლებელი მოსწავლეებთან ერთად განიხილავს ეკლესიათა გაყოფის შემდეგ ქართველ მეფეთა, პოლიტიკოსთა, სასულიერო მოღვაწეთა ერთი ნაწილის არამარტო რომაულ ორიენტაციას, არამედ კათოლიკეობასაც, რასაც ხშირად დუმილით უვლიან გვერდს. ამ თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანესი ფიგურები: სულხან-საბა ორბელიანი, ნიკოლოზ ირუბაქიძე-ჩოლოყაშვილი (რომელიც აფხაზეთისა და სამეგრელოს კათოლიკოსიც იყო, თუმცა ეს ფაქტი, სახელმძღვანელოებში არ იხსენიება) და კათალიკოსი ანტონ პირველი მის გაკვეთილებზე წარმოჩენილია კათოლიკე აღმსარებლობის კონტექსტშიაც.

მისი მოსწავლეების პროექტული საქმიანობა ხშირად უკავშირდება კათოლიკე მისიონერთა წვლილის შესწავლას, რომელთა სახელსაც უკავშირდება საქართველოში პირველი ქართული სტამბის, ლექსიკონის, გრამატიკის სახელმძღვანელოსა და ზღაპრების კრებული გამოცემა, ასევე მედიცინის, სწავლა-განათლების ცენტრების, ქველმოქმე-

დებისა და პოლიტიკური აზრის განვითარების ხელშეწყობას. საპროექტო თემები ასევე ხშირადაა ქართველ კათოლიკე მეცნიერთა, კულტურის მოღვაწეთა, კომერსანტებისა და პოლიტიკური ფიგურების როლი მე-19-მე-20 საუკუნეების საქართველოს ისტორიაში: მიხეილ თამარაშვილი, ზაქარია ფალიაშვილი, პეტრე მელიქიშვილი, ივანე თარხნიშვილი, სიმონ ყაუხჩიშვილი, ძმები ზუბალაშვილები, პეტრე ოცხელი და სხვები.

ისლამი და საქართველო

დათო მასწავლებელი თვლის, რომ ისლამის, იუდაიზმის და სხვა დიდი რელიგიების შესახებ ცოდნა და მათი ფუნდამენტური ღირებულებების გააზრება მნიშვნელოვანია თანამედროვე ადამიანისთვის, მიუხედავად იმისა, თუ რომელ რელიგიას მიეკუთვნება იგი.

მისმა მოსწავლეებმა ყველაზე მნიშვნელოვანი ებრაული დღესასწაულებიც იციან. იციან ქართველი და ებრაელი ხალხის მრავალსაუკუნოვანი ურთიერთობების შესახებ, იციან, რა არის ჰოლოკოსტი.

დათოს სწამს, რომ საქართველოს საჯარო სკოლის ნებისმიერი ეთნიკური თუ რელიგიური კუთვნილების მოსწავლეს სახელმწიფო უნდა სთავაზობდეს იმ პოსტულატის სრულფასოვან გაზიარებასა და გაცნობიერებას, რომ საქართველოს მოქალაქე საქართველოს სახელმწიფოსადმი ლოიალური, მისი ინტერესებისა და მთლიანობის დამცველი, კანონმორჩილი, თავისუფალი, თანასწორუფლებიანი და ტოლერანტული მოქალაქეა.

ამიტომ მისი სამეცყველო ენა თავისუფალია „ჩვენ და ისინი“ დისკურსისგან. მან იცის, რომ არაერთმა ეთნიკური/რელიგიური ნიშნით უმრავლესობის იდენტობისგან განსხვავებულმა პიროვნებამ და ჯგუფმა შეასრულა უაღრესად მნიშვნელოვანი როლი, როგორც პოლიტიკური, ასევე სოციალური, ეკონომიკური და კულტურული თვალსაზრისით, ხოლო ისტორიულ-კულტურული მეხსიერება მათ ქართველი ერის გმირებად მოიაზრებს. მან ასევე იცის, რომ საქართველოს ნებისმიერი ეთნიკური წარმომავლობის მოქალაქე საკუთარ თავს შეიძლება მიიჩნევდეს ქართველი ერის წარმომადგენლად,

ქართველი ერის ინტერესების დამცველად, რაც, რა თქმა უნდა, სრულებით არ ნიშნავს მათი ეთნიკური წარმომავლობის ნიველირებას, უარყოფასა და ასიმილაციას.

დათო მასწავლებელი ყოველთვის წინდახედულად იქცევა და თავდასხმითი ომების აღწერისას ცდილობს არ გამოიყენოს ისეთი ტერმინები, რომელიც ხელს უწყობს ისლამის, როგორც მტრული რელიგიისა და მტრის ხატის კონსტრუირებას. შეიძლება ითქვას, რომ ქრისტიანობისა და ისლამის თანაარსებობა, საქართველოს ისტორიის ერთგვარი Status quo -ა, რომელიც ჩვენი წარსულისა და თანამედროვეობის პოლიტიკურ, ასევე გეოპოლიტიკურ და კულტურულ შინაარსს ქმნის. მას ესმის, რამდენად მნიშვნელოვანია, სწორი საფუძვლების მოძიებით, ზუსტი ფორმულირებებით წარმოვაჩინოთ ეს თანაარსებობა, რომელსაც თან სდევს უამრავი ტრაგიკული ეპიზოდი და სურათი, მაგრამ, ამავედროულად, გამდიდრებულია ქრისტიანულ-ისლამურ ურთიერთობათა პოზიტიური გამოცდილებითაც.

ამ ისტორიის პრობლემატურ მხარეებს, ის აღწერს მაქსიმალურად ნეიტრალური ტერმინებითა და თხრობით, ისე, რომ მუსლიმი მოსწავლე არ გრძნობდეს თავს დამცირებულად, შეურაცხყოფილად, უცხოდ, ხოლო მის მიმართ, არ შეიქმნას ნეგატიური ატმოსფერო.

ისტორიის გაკვეთილებმა ურთიერთგარიყვას კი არ უნდა შეუწყოს ხელი, არამედ, ტოლერანტული უნდა გახადოს განსხვავებული ეთნიკური და რელიგიური იდენტობის მოსწავლეების ურთიერთობა სასკოლო სივრცესა და საზოგადოებაში. ეს არა მხოლოდ სწავლების ეროვნულ ინტერესებს შეესაბამება, არამედ ბუნებრივი ზოგადსახელმწიფოებრივი ამოცანაც არის.

ამავდროულად, ცხადია, ეს ამოცანა არ შეიძლება გულისხმობდეს ისტორიის რევიზიას და სასურველი მიზნით მის რეკონსტრუირებას, მაგრამ ნეგატიური ისტორიული გამოცდილების პარალელურად, სრულფასოვნად უნდა იყოს წარმოჩენილი პოზიტიური თანაარსებობისა და თანამშრომლობის პლასტიკ: დავით აღმაშენებლის და დემეტრე პირველის ეპოქის შესწავლისას ის ყოველთვის ამახვილებს ყურადღებას ამ მეფეების

შემწყნარებლურ დამოკიდებულებაზე თბილისის მუსლიმი მოსახლეობისადმი. წყაროების მოხმობითა და ვრცელი სადისკუსიო თემატიკის გაშლით, მოსწავლეები იგებენ, რომ მეფეთა შემწყნარებლობა იყო არა ერთჯერადი აქტი, არამედ – გააზრებული, თანმიმდევრული, მრავალსაფეხურიანი პოლიტიკის ნაწილი. ამავდროულად, ამ ტიპის პოლიტიკა უაღრესად პოზიტიური საგარეო რეზონანსის მიზეზიც გახლდათ.

დათო თვლის, რომ მნიშვნელოვანია მუსლიმ ქართველ მეფეთა შესახებ ობიექტური თხრობა, მათი წარმოჩენა, უპირველეს ყოვლისა, იმ ნიშნით, თუ რა წვლილი მიუძღვით მათ ქვეყნის განვითარებაში და არა იმ საფუძველზე, რომ ისინი იყვნენ, უპირველეს ყოვლისა მუსლიმები, რაც შეიძლება იმთავითვე ნეგატიურად განაწყობდეს მოსწავლეებს. იგი ხშირად იყენებს შანსს როსტომ ხანის მმართველობის პერიოდი — ქრისტიანული და მუსლიმური თანაარსებობა – ტოლერანტული, პოზიტიური ურთიერთობების მაგალითად წარმოაჩინოს.

გაკვეთილების აწყობისას იგი ადგილს უთმობს ეთნიკურად არაქართველი მუსლიმების როლს, — მაგალითად, აზერბაიჯანელების თავგანწირვას ერეკლე მეორის ჯარში.

დათო მასწავლებლის მოსწავლეთა მსჯელობის ცალკე საგანი ხშირად ხდება ისლამურ-აღმოსავლური კულტურის მნიშვნელობა ქართული კულტურის განვითარებაში — დაწყებული პროზით, პოეზიით, მხატვრობით, ჩაცმულობით, ხალხური ტრადიციებით, დამთავრებული ქართული ლიტერატურის ყველაზე მნიშვნელოვანი ტექსტების მიერ ისლამური სამყაროს აღქმისა და რეპრეზენტაციის გამოცდილებით.

იგი ყოველთვის უთმობს შესაბამის დროსა და ადგილს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში, 70-იანი წლებიდან, რუსეთის იმპერიაში ისტორიული ქართული მიწების შემოერთების შემდეგ, ქართველი მუსლიმებისა და ქრისტიანების ინტეგრაციის შესაძლებლობათა გააზრებას მოწინავე საზოგადო მოღვაწეების მიერ. წარმოაჩენს თერგდალეულთა თანმიმდევრულ პოზიციას იმის შესახებ, თუ როგორ უნდა წარმართულიყო ქართველ მუსლიმთა ინტეგრაცია. ამ დროს მოსწავლეები განიხილავენ ილია ჭავჭავაძის ნაშრომებისა და პიროვნულ როლს, რის საფუძველზეც მოსწავლეებს ეძლევათ შესაძლებლობა, გაი-

აზრონ ეს საკითხი და გამართონ დისკუსია შესაბამის წყაროებზე დაყრდნობით, როგორცაა მაგალითად, ამონარიდები ილიას წერილებიდან „სამუსლიმო საქართველო“. მოსწავლეებს აქვთ იმაზე მსჯელობის შესაძლებლობაც, თუ რატომ გახდა აუცილებელი „მუსლიმის დღის“ დაწესება, რამ განაპირობა სპეციალური საგანმანათლებლო პროგრამის შექმნა მუსლიმი მოსწავლეებისათვის იაკობ გოგებაშვილის თაოსნობით, ანდა, რა შეიძლებოდა ყოფილიყო ილია ჭავჭავაძის მოტივი, როდესაც იგი ყურანის პირველი ქართული თარგმანის ერთ-ერთი ყველაზე აქტიური მხარდამჭერი იყო.

დათო მასწავლებელი ხელს უწყობს, რომ მოსწავლეებმა პირველი ქართული რესპუბლიკის და პოლიტიკური პარტიების ხედვაც გაიაზრონ ზოგადად ეთნიკური და რელიგიური მრავალფეროვნების მიმართულებით და, განსაკუთრებით, მუსლიმ მოსახლეობასთან დაკავშირებით. გარდა ამისა, ის ყოველთვის წარმოაჩენს ქართველი საეკლესიო მოღვაწეების ტოლერანტული და სოლიდარული დამოკიდებულებას ქართველი მუსლიმებისადმი. შესაბამისი წყაროების საფუძველზე, მოსწავლეები მსჯელობენ, თუ რა შეიძლებოდა ყოფილიყო მოტივი და მიზანი, მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ წმინდანებად შერაცხილი დიდი სასულიერო პირების — გაბრიელ ქიქოძისა და ალექსანდრე ოქროპირიძის ღია, აქტიური, სოლიდარული პოზიციისა მუსლიმი მოსახლეობისადმი.

დათო მასწავლებლის მოსწავლეებმა იციან მუსლიმი ქართველების როლი საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პროცესში. ისინი ასევე ფლობენ ინფორმაციას იმის შესახებაც, რომ კავკასიაში პირველი მუსლიმი პარლამენტარი ქალი იყო ჩი-ფარი, აზერბაიჯანელი ქალი, დამოუკიდებელი საქართველოს პირველი მუსლიმი დეპუტატი.

ღმება რელიგიური და ეთნიკური დღესასწაულები

ყველას გვაქვს საყვარელი დღესასწაულები: რომელთაც ბავშვობიდან აღვნიშნავთ ოჯახში, რომლებიც გემრიელი კერძების მომზადებასთან, განსაკუთრებულ რიტუალებთან, საინტერესო და ხანდახან სახალისო ტრადიციებთან ასოცირდება. ასეთი განსაკუთრებული დღესასწაულები ხშირად რელიგიური ხასიათისაა. ზოგჯერ ჩვენი საკუთარი რელიგიური დღესასწაულები იმდენად შესისხლხორცებული გვაქვს, იმდენად ბუნებრივად გვეჩვენება მათი აღნიშვნა, რომ შესაძლოა დაგვავიწყდეს კიდევაც, რომ ისინი სხვებისთვის სულაც არ არის განსაკუთრებული. უფრო მეტიც, თუ ადამიანები სხვა რელიგიურ მიმდინარეობას მიეკუთვნებიან, ან სულაც არარელიგიურები არიან, შესაძლოა ძალიან ბუნდოვანი წარმოდგენა ჰქონდეთ ქრისტიანებისათვის ისეთ მნიშვნელოვან რელიგიურ დღესასწაულებზეც, როგორიც არის შობა, ან აღდგომა.

საქართველოს მოსახლეობის ეთნიკური და რელიგიური მრავალფეროვნება რელიგიური დღესასწაულების მრავალფეროვნებაშიც აისახება. რადგან სკოლა სხვადასხვა რელიგიური და ეთნიკური ჯგუფების წარმომადგენელთა თავშეყრის ადგილს წარმოადგენს, მნიშვნელოვანია, რომ მასწავლებლებმა სენსიტიურობა გამოიჩინონ სხვადასხვა რელიგიური დღესასწაულის აღნიშვნისას, ან მათზე საუბრისას. აღსანიშნავია, რომ მსოფლიოს არაერთ ქვეყანაში რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნა საჯარო სივრცეებში პოლემიკის საგანს წარმოადგენს. ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითი ამერიკის შეერთებული შტატებია, სადაც შობის აღნიშვნის მასშტაბები, მისი ყოვლისმომცველობა მუდმივად დისკუსიის საგანია.

რელიგიური დღესასწაულები სკოლაში

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნა სენსიტიური საკითხია, მაგრამ ამავე დროს დღესასწაულები სხვადასხვა რელიგიის შესახებ სწავლების ერთ-ერთ საუკეთესო რესურსს წარმოადგენს, რადგან როგორც წესი, დიდი დღესასწაულები ამა თუ იმ რელიგიის ყველაზე საკვანძო ასპექტებს ასახავს.

ნებისმიერ მასწავლებელს და განსაკუთრებით კი იმ მასწავლებლებს, რომლებსაც მრავალეთნიკურ კლასებთან აქვთ შეხება, აუცილებელია, კარგად ესმოდეტ განსხვავება შემდეგ ცნებებს შორის: რელიგიური დღესასწაულის შესახებ სწავლება, დღესასწაულის აღნიშვნა და რელიგიური ინდოქტრინაცია. ეს უკანასკნელი ნებისმიერ საჯარო სკოლაში მიუღებელია და იკრძალება კანონით ზოგადი განათლების შესახებ. ასევე დაუშვებელია რელიგიური სიმბოლიკის, რელიგიური ნაგებობების გამოყენება რელიგიური რიტუალების შესრულების მიზნით: მაგალითად სააღდგომოდ კლასის ეკლესიაში წაყვანა წირვაზე დასასწრებად და სალოცავად, კლასში ჯვარზე/ხატზე მთხვევა და ა.შ. რელიგიური დღესასწაულების აღნიშვნა და მათ შესახებ სწავლება კი შესაძლებელი და მისასაღმებელიც კია, თუკი კარგად არის დაგეგმილი და გააზრებული.

რელიგიური დღესასწაულების მიმართ მასწავლებელმა შეიძლება ორი სხვადასხვა მიდგომა გამოიყენოს:

- ◆ ბავშვებთან ერთად აღნიშნოს საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა რელიგიურ-ეთნიკური ჯგუფების დღესასწაულები (მიუხედავად იმისა, კლასში არიან თუ არა ამ კონკრეტული ჯგუფის წარმომადგენლები). მაგალითად, შესაძლოა მასწავლებელმა მოაწყოს ზეიმი ნოვრუზ ბაირამის აღსანიშნავად აღმოსავლური ტკბილეულობებით, მუსიკითა და ცეკვით; ან საშობაოდ კლასს ალილო მოამზადებინოს და შეასრულებინოს. მთავარია, რომ მხოლოდ ერთი რომელიმე (როგორც წესი, დომინანტური) რელიგიის დღესასწაულებზე არ იყოს ფოკუსი.
- ◆ მეორე მიდგომის თანახმად, სკოლაში შეიძლება არ აღნიშნონ არც ერთი დღესასწაული და მხოლოდ ამა თუ იმ რელიგიის შესახებ სწავლებით შემოიფარგლონ. კერძოდ, მასწავლებელს შეუძლია ყველა რელიგიური დღესასწაულის დროს მიაწოდოს ინფორმაცია მოსწავლეებს, დაავალოს კვლევითი პროექტების დამუშავება, პრეზენტაციების ჩატარება, თემების დაწერა და ა.შ.

რა უნდა გავითვალისწინოთ?

ნებისმიერ შემთხვევაში, როცა საქმე რელიგიური დღესასწაულის აღნიშვნას, ან მის შესახებ საგანმანათლებლო ღონისძიების დაგეგმვას შეეხება, აუცილებელია შემდეგი საკითხების გათვალისწინება:

- ◆ რა საგანმანათლებლო მიზანი აქვს ამ ღონისძიებას? სასურველია, ყველა ღონისძიებას, თუნდაც ზეიმს, ჰქონდეს საგანმანათლებლო კომპონენტი, რადგან ცოდნის გაღრმავებასთან ერთად ეს უფრო ნეიტრალურ ელფერს შესძენს ღონისძიებას.
- ◆ ხომ არ ემსახურება ეს ღონისძიება რომელიმე რელიგიის რეკლამირებას, ან პირიქით — უარყოფითად წარმოჩენას?
- ◆ ხომ არ იგრძნობს რომელიმე მოსწავლე ან მშობელი თავს გარიყულად, ან შეურაცხყოფილად ამ დღესასწაულის ასეთი ფორმით ჩატარების გამო?
- ◆ როგორ მოვიქცეთ, თუ მოსწავლეს ან მის მშობელს არ უნდა დასწრება რომელიმე დღესასწაულის აღსანიშნ ღონისძიებაზე? მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეს და მის მშობლებს აუხსნას, რომ ღონისძიებაზე ან ზეიმზე დასწრება არ ნიშნავს რელიგიური რიტუალების შესრულებას. მაგრამ ამავე დროს, უნდა მისცეს მათ თავისუფლება, არ მიიღონ მონაწილეობა დღესასწაულის აღნიშვნაში, თუკი ეს მათ რელიგიურ შეხედულებებს ეწინააღმდეგება.
- ◆ ვთხოვთ თუ არა მოსწავლეებს, მოგვიყვანონ საკუთარ ოჯახებში სხვადასხვა რელიგიური ტრადიციების შესახებ? და რა ფორმით? შესაძლოა, მასწავლებელმა დაასკვნას, რომ მაგალითად აზერბაიჯანელი მოსწავლე აუცილებლად მუსლიმია და სთხოვოს, მოუყვას კლასს მისი ოჯახის მიერ რამაზან-ბაირამის ტრადიციის აღნიშვნის შესახებ. თუმცა შესაძლებელია, ეს მოსწავლე სულაც არ იყოს მუსლიმი, ან მისი ოჯახი სრულიად არარელიგიური იყოს და ასეთმა თხოვნამ უხერხულობა გამოიწვიოს.
- ◆ უნდა იცოდეს თუ არა მასწავლებელმა თავისი მოსწავლეების აღმსარებლობის შესახებ? ერთი მხრივ, ასეთი ცოდნა მასწავლებელს დაეხმარება იმაში, რომ დაგეგ-

მოს რელიგიური დღესასწაულები და ზეიმები შესაბამისად. თუმცა, მეორე მხრივ, რელიგიურობა ძალიან პირადული საკითხია და შესაძლოა მოსწავლეებს და მათ მშობლებს საერთოდ არ ჰქონდეთ სურვილი, რომ სხვა მოსწავლეებმა, მასწავლებლებმა, სკოლის ადმინისტრაციამ შეიტყონ მათი აღმსარებლობის შესახებ.

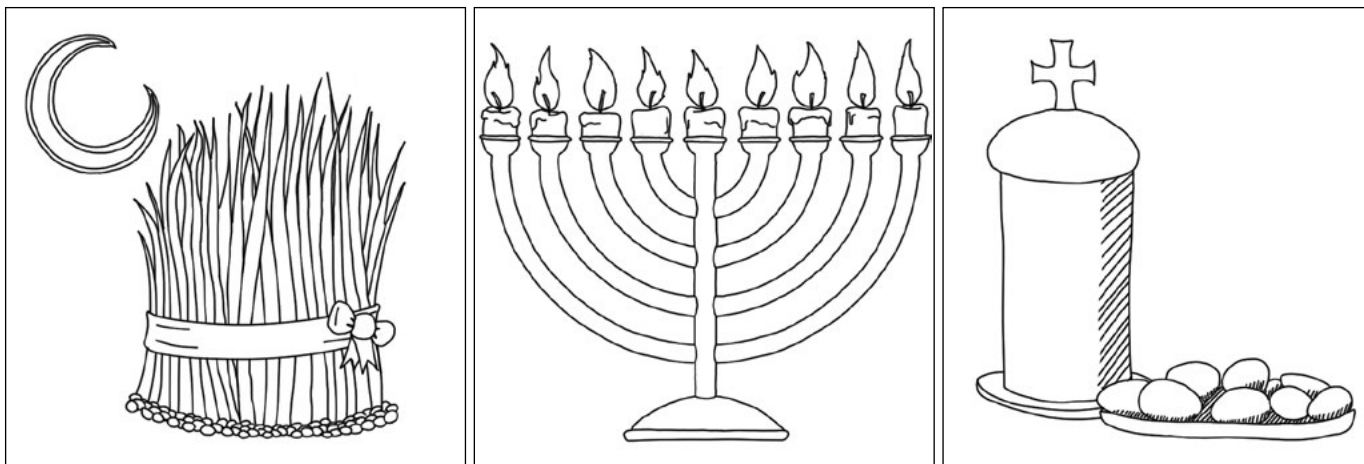
სწავლების მეთოდები

რელიგიური დღესასწაულების შესახებ სწავლება მრავალი სხვადასხვა მეთოდით არის შესაძლებელი და მისი ინტეგრირება ბევრ სხვადასხვა საგანში შეიძლება: ისტორია, სამოქალაქო განათლება, მე და საზოგადოება, ქართული ენა, ხელოვნება, ასევე დაწყებით კლასებში სადამრიგებლო საათი. მასწავლებელმა შესაძლოა რომელიმე რელიგიური დღესასწაულის თემატიკაზე მოსწავლეებს დაადგმევინოს სპექტაკლი, მოსწავლეთა მცირე ჯგუფებს დაავალოს ამა თუ იმ დღესასწაულზე კვლევის გაკეთება და შედეგების კლასში წარმოდგენა. ასევე შესაძლებელია კულინარიული დღის დაგეგმვა: სხვადასხვა რელიგიისთვის ტრადიციული საკვების მომზადება და სკოლაში ერთმანეთისთვის გაზიარება — მაგალითად, სუფსარქისობას მარილიანი კვერები, ან სააღდგომო პასკა. შეიძლება დღესასწაულის აღსანიშნავად ისეთი ტრადიციული ღონისძიებების დაგეგმვა, რომელსაც განსაკუთრებული რიტუალური დატვირთვა არა აქვს, მაგალითად ყურბან ბაირამის აღსანიშნავად სოციალურად დაუცველი მოსახლეობისთვის საკვების დარიგება.

მსგავსებები რელიგიურ დღესასწაულებს შორის

შემწყნარებლობის, სხვა რელიგიის წარმომადგენელთა მიმართ მიმღებლობის გაღვივების მიზნით მასწავლებლებმა შესაძლოა პარალელები გაავლონ სხვადასხვა რელიგიურ დღესასწაულებს შორის როგორც შინაარსობრივი, ასევე რიტუალური თვალსაზრისით. ბევრ რელიგიას აქვს საერთო თემები, საერთო სიმბოლიკა და ბევრი მათგანის საფუძველი შესაძლოა წარმართულ რელიგიებში ვეძებოთ.

მაგალითად, ირანული ახალი წლის, ნოვრუზის აღნიშვნის დროს ჯეჯილს თესავენ და კვერცხებს ღებავენ. შეუძლებელია კავშირი არ დავინახოთ აღდგომასთან, რომელიც ნოვრუზის მსგავსად, გაზაფხულზე აღინიშნება. ორივე დღესასწაული სიახლეს, აღდგომას, იმედს, განასახიერებს. ყურბან ბაირამი, მუსულმანთა ყველაზე მნიშვნელოვანი რელიგიური დღესასწაული, ბიბლიურ ისტორიას — აბრაამის მიერ ღმერთის მიმართ თავისი შვილის, იაკობის მსხვერპლშეწირვის მზაობას ეფუძნება.

იომ კიპური, ანუ მონანიების დღე შინაარსობრივად ძალიან ჰგავს წითელ პარასკევს. ორივე დღე აღინიშნება მძიმე მარხვით, საკუთარ ცოდვებზე ფიქრითა და ღვთისგან მიტევების მოლოდინით.

ასევე საინტერესოა, რომ ბევრი ქრისტიანული რელიგიური ტრადიციის საფუძველი ქრისტიანობამდელ წარმართულ რელიგიებში ვიპოვოთ: მაგალითად ქრისტეს შობის 25 დეკემბერს აღნიშვნა (ძველი კალენდრით 7 იანვარს) უნდა უკავშირდებოდეს მითრაიმის კულტს, რომლის თანახმადაც ღმერთი მითრა 25 დეკემბერს დაიბადა.

ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების მთავარი დღესასწაულები

იესო ქრისტეს შობა — 25 დეკემბერს აღნიშნავენ კათოლიკე, პროტესტანტული ეკლესიები და მართლმადიდებელი ეკლესიების უმეტესობა, 6 იანვარს — სომეხთა სამოციქულო ეკლესია და 7 იანვარს — საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია.

აღდგომა — მართლმადიდებელი ეკლესიისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი დღესასწაული, აღნიშვნის დრო მოძრავია.

ნოვრუზ ბაირამი (სპარსულად „ახალი დღე“) — ახალი წელი, აღინიშნება 21 მარტს, გაზაფხულის ბუნიობის დღეს. ასოცირდება განახლებასთან, სიცოცხლის დაწყებასთან. ზოგ ქვეყანაში კი ახალ წლად მიიჩნევა. ნოვრუზი საქართველოში უმთავრესად აზერბაიჯანელთა სახალხო დღესასწაულია.

რამადანი და ყურბან ბაირამი — ისლამური რელიგიის ორი მთავარი დღესასწაული. რამადანი დიდი მარხვის დასასრულია და ყოველ წელს სხვადასხვა დროს აღინიშნება.

როშ ჰაშანა — ებრაული ახალი წელი

იომ კიპური — მონანიების დღე, იუდეური რელიგიის ყველაზე მნიშვნელოვანი დღესასწაული

სურბ სარგისი (წმინდა სარგისი) — სომეხთა სამოციქულო ეკლესიის დღესასწაული

აიდა ეზიდი — ეზიდთა მთავარი დღესასწაული, აღინიშნება დეკემბრის პირველ პარასკევს, აღნიშნავს სამყაროს დაბადებას.

ჰოლოკოსტის გააზრების მნიშვნელობა

ჰოლოკოსტი მსოფლიო ისტორიის განუყოფელი ნაწილია და მის შესახებ, რასაკვირველია, უნდა ისწავლებოდეს სკოლაში, ეროვნული სასწავლო გეგმის სტანდარტის შესაბამისად. თუმცა ჰოლოკოსტი მხოლოდ წარსულის ისტორიული მოვლენა არ არის: ჰოლოკოსტი წარმოადგენს საბაზისო მორალური პრინციპების, ღირებულებების შესახებ დისკუსიისთვის კარგ მაგალითს; ჰოლოკოსტის ღრმად შესწავლა, მასზე მსჯელობა არის მსგავსი ფენომენის განმეორების ყველაზე ეფექტური პრევენცია.

რატომ მაინცდამაინც ჰოლოკოსტი?

ჰოლოკოსტი გარდამტეხ მოვლენას წარმოადგენდა კაცობრიობის ისტორიაში. ეთნიკური და რასობრივი ნიშნით ადამიანების დევნა ისტორიისთვის არც მანამდე და არც შემდეგ უცხო არ იყო, თუმცა ჰოლოკოსტს ჰქონდა განსაკუთრებული განმასხვავებელი თვისებები: პირველ რიგში, სხვა გენოციდებისგან განსხვავებით, ჰოლოკოსტს ჰქონდა აბსოლუტურად ტოტალიტარული ხასიათი: მისი მიზანი იყო ყველა ებრაელის განადგურება განურჩევლად სქესისა, ასაკისა თუ სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობისა. გარდა ამისა, ჰოლოკოსტს პრაგმატული მიზანი ფაქტიურად არ ჰქონდა. გენოციდსა და ეთნიკურ წმენდას ხშირად უდევს ეკონომიკური, სოციალური, სამხედრო ან სხვა ტიპის კონფლიქტები საფუძვლად. ჰოლოკოსტი კი თითქმის მთლიანად რასობრივი სიძულვილით იყო განპირობებული.

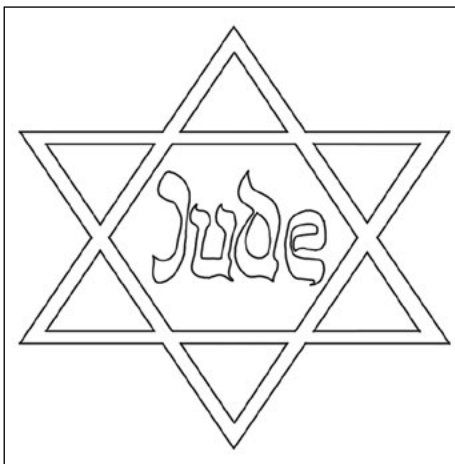
რასობრივი, ეთნიკური, რელიგიური და სხვა ნიშნით დისკრიმინაციის საფრთხეები

ჰოლოკოსტი შემთხვევითი მოვლენა არ იყო და არც უეცრად მომხდარა, ყოველგვარი წინაპირობის გარეშე. სანამ ნაცისტური პარტია ებრაელების განადგურებას დაიწყებდა, იმდროინდელ გერმანულ საზოგადოებაში მკაფიოდ გამოხატული ანტისემიტური განწყობები არსებობდა. ნაცისტურმა პარტიამ კარგად მოახერხა ამ განწყობების გაღვივება და სათავისოდ გამოყენება — მათ მოახერხეს საზოგადოების დიდი ნაწილის დარწმუნ-

რა არის ჰოლოკოსტი?

ნაცისტური გერმანიის რეჟიმის და მისი მოკავშირეების მიერ დაახლოებით ექვსი მილიონი ებრაელის სისტემატური დევნა და განადგურება. 'ჰოლოკოსტი' ბერძნული სიტყვაა და 'ცეცხლით მსხვერპლშეწირვას' ნიშნავს. ნაცისტურ პარტიას, რომელმაც გერმანიის მართვის სადავეები ხელში 1933 წლის იანვარში აიღო, სჯეროდა, რომ გერმანელები 'რასობრივად აღმატებული' ერი იყო, ებრაელები კი — მეორეხარისხოვანი ერი, რომელთა არსებობა საფრთხეს უქმნიდა გერმანელი ერის აღზევებას. ამიტომ პარტიის მიზანს წარმოადგენდა სათითაოდ უველა ებრაელის განადგურება.➔

ნება იმაში, რომ გერმანელები ღვთისგან რჩეულ, უპირატეს რასას წარმოადგენდნენ და რომ ებრაელები მათ გადაშენების საფრთხეს უქმნიდნენ. საზოგადოებაში უცხო ხალხისგან მტრის ხატის შექმნა, მათ მიმართ შიშის დათესვა გახდა ამ პარტიის აღზევების საფუძველი.

1933 წლამდე გერმანიის მოსახლეობა ალბათ ვერც კი წარმოიდგენდა, რომ მათ მიერ ებრაელი ხალხის მიმართ გამოხატული უარყოფითი დამოკიდებულება ასეთი მასშტაბის კატასტროფას

დაედებოდა საფუძვლად. სწორედ ამიტომ ჰოლოკოსტის შესახებ სწავლისას მოსწავლეებმა უნდა გაიაზრონ, რომ ეთნიკური თუ რელიგიური ნიშნით ადამიანების დისკრიმინაცია, მათ მიმართ უნდობლობის, ანტიპათიის და ზიზლის გამოხატვა შესაძლოა მძიმე შედეგებით დასრულდეს.

მოსწავლეებს შეგვიძლია შევთავაზოთ, გაიხსენონ ეთნიკური, რასობრივი და რელიგიური ნიშნით ადამიანების დისკრიმინაციის მაგალითები საკუთარი

გამოცდილებიდან და შეაფასონ ისინი. ასევე წარმოიდგინონ, როგორ შეიძლება ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების წარმომადგენლების, მიგრანტების მიმართ ერთი შეხედვით უწყინარი, მაგრამ დამამცირებელი შენიშვნების გაკეთება საშიშ ტენდენციაში გადაიზარდოს. თუმცა აქვე უნდა გვახსოვდეს, რომ არ არის მიზანშეწონილი არატოლერანტობის ყოველდღიური გამოვლენების პირდაპირ ჰოლოკოსტთან შედარება და ამით მისი გატრივიალურება.

ჰოლოკოსტის თაზვიდან არიდება შესაძლებელი იყო

ჰოლოკოსტის შესახებ სწავლება დაგვეხმარება იმის გააზრებაში, რომ ჰოლოკოსტი არ იყო გარდაუვალი მოვლენა: ის მოხდა იმიტომ, რომ კონკრეტულ დროს და კონკრეტულ ადგილას ცალკეულმა ადამიანებმა, ჯგუფებმა, ერებმა, მიიღეს გადაწყვეტილება ემოქმედათ ან არ ემოქმედათ. არ არსებობს გარანტია იმისა, რომ ჰოლოკოსტი არ განმეორდება.

ერთი შეხედვით არც თუ ისე მნიშვნელოვან პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებს შესაძლოა კატასტროფული შედეგები მოჰყვეს: მაგალითად, აშშ-სა და ევროპის ქვეყნების მთავრობებმა სწორედ იმ დროს შეზღუდეს ემიგრანტთა მიღება, როდესაც გერმანიაში ანტისემიტურმა განწყობამ პიკს მიაღწია, რამაც ებრაელებს ამ ქვეყნებში თავშესაფრის პოვნის შანსი შეუზღუდა. მოსწავლეები შესაძლოა დაფიქრდნენ იმაზე, რამდენად გამართლებულია, არჩევნებში ხმა მივცეთ პოლიტიკურ ძალას, რომელიც სხვა ქვეყნებიდან უსამართლობას და ჩაგვრას გამოქცეულ ლტოლვილებს კარებს უკეტავს?

ამასთან ერთად, მნიშვნელოვანია დაფიქრება იმაზე, რომ ჰოლოკოსტი, ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა მნიშვნე-

ჰოლოკოსტის ეპოქაში, ნაცისტური რეჟიმი ასევე დევნიდა სხვა ჯგუფებსაც მათი 'რასობრივი იდენტობის' გამო: ბოშებს, 'შეზღუდული შესაძლებლობების' მქონე პირებს, სლავური წარმოშობის ეთნიკურ ჯგუფებს. ასევე იღვწებოდნენ პოლიტიკური და იდეოლოგიური თვალსაზრისით რეჟიმისთვის მიუღებელი ჯგუფები: კომუნისტები, სოციალისტები, იეჰოვას მოწმეები, ჰომოსექსუალები.

ლოვანი ისტორიული მოვლენა, სხვადასხვა ფაქტორის და გარემოების ერთობლიობამ გამოიწვია და მხოლოდ ერთ ან ორ მოვლენას მას ვერ დავუკავშირებთ.

ჰოლოკოსტის შესახებ სწავლისას მოსწავლეები უნდა დაფიქრდნენ კითხვებზე: რა იყო ის კონკრეტული ფაქტორები, რომლებმაც გამოიწვია ჰოლოკოსტი? რისი გაკეთება (ან არგაკეთება) შეეძლოთ გერმანელებს, ებრაელებს, სხვადასხვა პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ დაჯგუფებებს ამის თავიდან ასაცილებლად? არის თუ არა შესაძლებელი მაგალითად დღევანდელ საქართველოში რომელიმე ეთნიკური, ან რელიგიური ჯგუფის მიმართ ძალადობრივი დევნის აღმოცენების საშიშროება?

მოქალაქეობრივი კოფიციია

ჰოლოკოსტი სახელმწიფოს მიერ დაგეგმილი და განხორციელებული გენოციდი იყო. შესაბამისად მის წინააღმდეგ ბრძოლა რეალურად სახელმწიფოს წინააღმდეგ წასვლას ნიშნავდა და შესაბამისი კანონით ისჯებოდა. რასაკვირველია, დღევანდელი გადასახედიდან თითქოს ბუნებრივია, რომ ყველა, ვისაც ელემენტარული მორალური ღირებულებები გააჩნდა, უნდა შეწინააღმდეგებოდა ამ კატასტროფას.

რა არის გენოციდი და ეთნიკური წმენდა?

1948 წლის გაერთიანებული ერების გენოციდის კონვენციის განმარტების მიხედვით გენოციდი არის ეთნიკური, ეროვნული, რელიგიური, რასობრივი ნიშნით გაერთიანებული ადამიანთა ჯგუფის დევნა მათი სრული, ან ნაწილობრივ განადგურების მიზნით. 1956 წლიდან 2016 წლამდე მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში 43 გენოციდი აღირიცხა, რომლებმაც დაახლოებით 50 მილიონი ადამიანის სიცოცხლე შეიწირა.

ეთნიკური წმენდა ნიშნავს ეთნიკური ან რასობრივი ჯგუფის ძალადობრივ განდევნას მოცემული ტერიტორიიდან უფრო ძლიერი ეთნიკური ჯგუფის მიერ ეთნიკური ჰომოგენიზაციის მიღწევის მიზნით.

გენოციდი ჩვენს მეზობლად

ჰოლოდომორი — ანუ მილიონობით უკრაინელის შიმშილით მიზანმიმართული ამოხოცვა საბჭოთა ხელისუფლების მიერ 1932-1933 წლებში გენოციდის ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითს წარმოადგენს. კერძოდ, საბჭოთა მთავრობამ სტალინის ხელმძღვანელობით 1929 წლიდან დაიწყო ისეთი სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკის გატარება, რომელიც პირდაპირ მიმართული იყო უკრაინელი გლეხებისთვის საკვებზე ხელმისაწვდომობის შეზღუდვაზე. ჰოლოდომორის მსხვერპლთა რაოდენობა სხვადასხვა შეფასებებით 3 მილიონიდან 7 მილიონამდე მერყეობს. ჰოლოდომორი გენოციდად უკრაინამ და 15-მა სხვა სახელმწიფომ აღიარა.

თუმცა უნდა დავფიქრდეთ იმაზე, რომ ჰოლოკოსტი ერთ დღეს არ მომხდარა, ის ნელ-ნელა მწიფდებოდა. შესაბამისად მოქალაქეებისთვის რთული იქნებოდა გადაწყვეტილების მიღება იმაზე, თუ რა ეტაპზე უნდა შეწინააღმდეგებოდნენ რეჟიმს: როცა ებრაელებსა და გერმანელებს შორის ქორწინება აკრძალეს? როცა ებრაელებს მოქალაქეობის უფლება ჩამოართვეს? როცა პირველი ებრაელები წაიყვანეს საკონცენტრაციო ბანაკში? როცა მასობრივი განადგურება დაიწყო გაზის კამერებში?

ჰოლოკოსტის შესწავლის დროს მოსწავლეებს საშუალება აქვთ დაფიქრდნენ იმაზე, თუ რა პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ მაგალითად რიგით გერმანელ ჯარისკაცებს, რომელთა მოვალეობა იყო ზემდგომებისგან მიღებული ბრძანების შესრულება; რა პასუხისმგებლობა ეკისრებოდათ ექიმებსა და ექთნებს, რომლებსაც სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში ნაბრძანები ჰქონდათ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე ადამიანების განადგურება? როდის შეიძლება მოქალაქე აღუდგეს წინ სახელმწიფოს? არის თუ არა სიტუაციები, როცა წესის და კანონის დარღვევა შესაძლოა მოქალაქეობრივი და მორალური ვალდებულებით გავამართლოთ?

შედეგადობა = მოქმედებებს?

ჰოლოკოსტს, რასაკვირველია, ჰყავდა აქტიური შემოქმედები: ნაცისტური პარტია და მისი ლიდერები; ჰყავდა ასევე ხელისშემწყობები: ის ხალხი, ვინც ასრულებდა პარტიის ბრძანებებს, ან ვინც პირადად ანტისემიტურ ქმედებებს ჩადიოდა. მაგრამ ჰოლოკოსტს ჰყავდა ასევე ჩუმი ხელისშემწყობები: ის ხალხი, ვინც ხედავდა უსამართლობას და ჩაგვრას, მაგრამ ხმას არ იღებდა და არაფერს აკეთებდა დევნილთა დასახმარებლად.

მეორე მხრივ, ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებში არსებობდნენ მოქალაქეთა დაჯგუფებები, ცალკეული ადამიანები, ვინც საკუთარი სიცოცხლის რისკის ფასად ეხმარებოდნენ ებრაელებს გადარჩენაში: მალავდნენ, ყალბ დოკუმენტებს უმზადებდნენ, გაქცევაში ეხმარებოდნენ და ა.შ. ეს მკვეთრ კონტრასტში იყო მოსახლეობის უდიდეს ნაწილთან, რომელიც ფაქტიურად თვალს ხუჭავდა, როცა მათ გვერდით ადამიანებს უმიზეზოდ დევნიდნენ და ხოცავდნენ.

ჰოლოკოსტის შესახებ სწავლებისას მოსწავლეებს შეგვიძლია შევთავაზოთ დაფიქრდნენ, შეუძლია თუ არა უმოქმედობას, წაახალისოს ძალადობა? ვინც ძალადობაზე, სხვების ჩაგვრაზე თვალს ხუჭავს, ეკისრება თუ არა მასაც იგივე პასუხისმგებლობა, რაც ძალადობის ჩამდენს ან უშუალო ხელისშემწყობს?

როგორ და სად ვასწავლოთ?

ჰოლოკოსტის შესახებ სწავლების ყველაზე ბუნებრივ საშუალებას მსოფლიო ისტორიის გაკვეთილი წარმოადგენს. თუმცა ზემოთ განხილული თემები ასევე უშუალოდ უკავშირდება სხვა საგნების სასწავლო სტანდარტებსაც: სამოქალაქო განათლება, მე და საზოგადოება. ამ თემების ინტეგრირება ასევე შესაძლებელია ისეთ საგნებშიც, როგორიც არის ქართული ენა, ლიტერატურა, ხელოვნება.

ჰოლოკოსტი ერთ-ერთი ყველაზე უკეთ დოკუმენტირებული მოვლენაა მსოფლიო ისტორიაში. შესაბამისად, მის შესახებ ძალიან ბევრი ბეჭდური, ვიდეო, აუდიო, მულტიმედია

რესურსი არსებობს. ძალიან ბევრი მასალა ონლაინ არის ხელმისაწვდომი: ისტორიული წყაროები, დღიურები, რუკები, ფოტოები და ა.შ. გარდა ამისა, შესაძლებელია ინტერნეტში უამრავი კვლევის, მიმოხილვის, ანალიტიკური სტატიების მოძიება სხვადასხვა ენებზე, მათ შორის ქართულადაც.

ჰოლოკოსტის სწავლების პროცესში შესაძლებელია ზემოთ მოცემული თემების განხილვა, მათ ირგვლივ კვლევითი პროექტების დაგეგმვა მოსწავლეთა პატარა ჯგუფებში. ასევე შესაძლებელია პროექტების დაგეგმვა არა განსახილველი თემების, არამედ ისტორიული მოვლენების, ან კონკრეტული მაგალითების საფუძველზე.

ჰოლოკოსტის შესახებ სწავლებისას არსებობს გარკვეული რისკები. ასეთი რისკი, შეიძლება იყოს, მაგალითად, შეფასებების არარაციონალური განზოგადება: იმ დროს ყველა გერმანელი ნაცისტი იყო; ან შეფასების რადიკალიზაცია: ვინც არაფერს აკეთებდა რეჟიმის წინააღმდეგ, ყველა მოკავშირე იყო. ამის თავიდან ასაცილებლად, აშშ-ის ჰოლოკოსტის ხსოვნის მუზეუმის მასწავლებელთა სახელმძღვანელოს რჩევით, შეგვიძლია პროცესში მონაწილეები

გრეგორ ფერაძე

ქართველი თეოლოგი, არქიმანდრიტი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი გრეგორ ფერაძე ერთ-ერთი იყო იმ ადამიანთაგან, ვინც მეორე მსოფლიო ომის დროს დევნილთა დახმარებისათვის საკუთარი სიცოცხლე რისკის ქვეშ დააყენა. ცნობილი თეოლოგი 1921 წელს საქართველოდან წასვლის შემდეგ ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში საგანმანათლებლო-სამეცნიერო საქმიანობას ეწეოდა, სანამ 1931 წელს ბერად არ აღიკვეცა. ხანმოკლე პერიოდის განმავლობაში პარიზში საეკლესიო მოღვაწეობის შემდეგ იგი პოლონეთში გადავიდა მართლმადიდებლური სასულიერო სკოლის დირექტორად. 1939 წლიდან, როცა ფაშისტური გერმანია თავს დაესხა პოლონეთს, გრეგორ ფერაძე აქტიურად ეხმარებოდა ებრაელებს და პოლონელებს: ➤

დავყოთ ოთხ ჯგუფად: მსხვერპლი, დანაშაულის ჩამდენი, მხსნელი, მაყურებელი და შევთავაზოთ ამ ჭრილში განიხილონ მათი ქმედებები.

აძლეოდა საკვებს, ეხმარებოდა გაქცევაში, მკვდრებს მარხავდა. 1942 წელს გერმანიის უშიშროების სამსახურმა, გესტაპომ, გრიგოლ ფერაძე ებრაელი ღვინოების დახმარების და პოლონელ იატაკქვეშელებთან თანამშრომლობის ბრალდებით დააპატიმრა და 1942 წლის 6 დეკემბერს იგი ოსვენციმის საკონცენტრაციო ბანაკში აღესრულა. გადმოცემის თანახმად, იგი თავისი ნებით შევიდა გაზის კამერაში მრავალშვილიანი ებრაელი ტუსადის ნაცვლად. 1955 წელს საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა სინოდმა არქიმანდრიტი გრიგოლ ფერაძე წმინდანად შერაცხა. 6 დეკემბერი მისი ხსენების დღეა.

ასევე ერთ-ერთ სერიოზულ რისკს წარმოადგენს ისტორიის რომანტიზირება. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ მე-2 მსოფლიო ომის დროს ევროპის ქვეყნების მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა 'მაყურებლის' როლში იყო და ძალიან ცოტა არაებრაელი ეხმარებოდა ებრაელებს. ამიტომ ცალკეულ გმირულ ქმედებებზე ყურადღების ზედმეტად გამახვილებამ შეიძლება ბალანსი დაარღვიოს. მაგალითად, ჰოლოკოსტზე სწავლების დროს ყველას შეიძლება გაახსენდეს ფილმი „შინდლერის სია“, რომელიც მართალია, ნამდვილ ფაქტებზეა დაფუძნებული, მაგრამ მაინც ერთეულ შემთხვევებს ასახავს და თან ზედმეტად რომანტიზირებულია.

მეორე მხრივ, რისკს წარმოადგენს ჰოლოკოსტის შემზარავი სისასტიკის ასახვისას მოსწავლეებისთვის უიმედობის, ცინიზმის და სასოწარკვეთილების შეგრძნების ჩანერგვა. ამიტომაც საჭიროა მრავალი კუთხიდან შეხედვა, გაანალიზება და დასკვნების გამოტანა.

შედეგად ექსპერსიებს

რა არის ექსპერსია?

ტრასაზე გამაყრუებელი ხმაურით ავტობუსმა თუ ჩაგვიარა, თითქმის დარწმუნებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სკოლის ექსპერსიაა. ალბათ ცოტაა საქართველოში ბავშვი, რომელიც ექსპერსიაზე არ ყოფილა, მიუხედავად იმისა, რომ ტერმინი ექსპერსია საერთოდ არ არის განათლების შესახებ კანონში, შესაბამისად, არც სავალდებულოდ ითვლება. მხოლოდ ეროვნული სასწავლო გეგმა ახსნებს გაკვრით, რომ ექსპერსია დამრიგებლის პრეროგატივაა.

ტრადიციულად, ექსპერსიის ძირითადი დანიშნულება არაფორმალურ გარემოში ინტერაქციასა და დროის მხიარულად გატარებასთან ასოცირდებოდა. მიუხედავად იმისა, რომ ექსპერსიის ფარგლებში როგორც წესი, ათვალიერებდნენ კულტურული მემკვიდრეობის ამა თუ იმ ძეგლს (მეტწილად, ეკლესიას ან მონასტერს), მთავარი აქცენტი კეთდებოდა „მეორე ნაწილზე“: სუფრის გაშლასა და მხიარულებაზე. მასწავლებლების ფუნქციად არ ითვლებოდა მოსანახულებელი ადგილის/ძეგლის შესახებ წინასწარი ან ადგილზე ვრცელი ინფორმაციის მიწოდება, თამაშით ან რამე სხვა აქტივობით ბავშვების ძეგლისადმი დაინტერესება.

როგორ უნდა შეიცვალოს ექსპერსიის ფუნქცია?

ბოლო წლებია, ექსპერსიის ფუნქცია იცვლება. გასვლითი ტურები სასკოლო პროცესთან ინტეგრირებული ხდება და მის საგანმანათლებლო მხარეს მეტი დატვირთვა ენიჭება. გასვლითი ტურებისადმი დამოკიდებულების ცვლილებას ალბათ ყველაზე კარგად განათლების იმდროინდელი მინისტრის, ალექსანდრე ჯეჯელავას ცნობილი ფრაზა ასახავს: **„ჩვენი მიზანია შინაარსიანი ექსპერსია, რომელიც მხოლოდ სანთლის ანთებით და ბარკლის გაჯიჯგვით არ შემოიფარგლება.“** (2017 წელი, 5 მარტი).

ბატონი დავითი, თბილისის ერთ-ერთი სკოლის დირექტორი, სრულიად იზიარებს ყოფილი მინისტრის პათოსს. ის ამბობს, რომ მაგალითად, როდესაც სკოლაში ბავშვები უხერხემლოებს გადიან, ბავშვებმა უნდა ჩაიცვან ბოტები, არ შეუშინდნენ ტალახსა და გუბებს და თავად ნახონ და დააკვირდნენ უხერხემლოებს. ასე გაცილებით უკეთესად დაამახსოვრდებათ განვლილი მასალა. ამ სკოლაში სწავლის ყველა საფეხურზე და ყველა საგანში ცდილობენ ექსკურსიების ამგვარი პრინციპით ინტეგრირებას. ძალიან დიდ მნიშვნელობას ანიჭებენ საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების დათვალიერებას, როგორც ისტორიის, ხელოვნების, სამოქალაქო განათლების და სადამრიგებლო პროგრამის მნიშვნელოვან ნაწილს.

რას ვგულისხმობთ კულტურულ მემკვიდრეობაში?

როდესაც მასწავლებელი გეგმავს ექსკურსიას, სადაც მოსწავლეებმა კულტურული მემკვიდრეობის გარკვეული ძეგლი უნდა დაათვალიერონ, ცხადია, უპირველესად მოსწავ-

ლეებს უნდა განემარტოთ თავად ეს ტერმინი — კულტურული მემკვიდრეობა. პედაგოგების დამხმარე სახელმძღვანელო — კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებისა და ისტორიული ქალაქების დაცვა — ასე განსაზღვრავს ამ ტერმინს: „მემკვიდრეობად ითვლება ჩვენი წინაპრების დანატოვარი, რომელიც ჩვენ უნდა გადავცეთ მომავალ თაობებს. [...] კულტურული მემკვიდრეობა მოგვითხრობს ქვეყნისა და მისი ხალხის ტრადიციების, რწმენა-წარმოდგენებისა, და მიღწევების შესახებ“. შესაბამისად, კულტურული მემკვიდრეობა გულისხმობს საქართველოში მცხოვრები ყველა ეთნოსის და რელიგიის წინაპართა დანატოვარს და არ გულისხმობს ექსკლუზიურად ქართულ მართლმადიდებლურ ძეგლებს.

თუმცა ცხადია, მართლმადიდებლური ხუროთმოძღვრების ძეგლები საქართველოს ისტორიის და კულტურის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია, მათი მონახულება აუცილებელია: ამგვარი ექს-

კულტურული
მემკვიდრეობა
გულისხმობს საქარ-
თველოში მცხოვ-
რები ყველა ეთნოსის
და რელიგიის წინა-
პართა დანატოვარს
და არ გულისხმობს
ექსკლუზიურად
ქართულ მართლმა-
დიდებლურ ძეგლებს.

კურსია შეავსებს და გაამდიდრებს სასწავლო პროცესს. როდესაც იგეგმება რელიგიური მნიშვნელობის ძეგლის მონახულება, ის განსაკუთრებულად ფრთხილად უნდა დაიგეგმოს.

როგორ და რა დრომ დავხარავთ მრავალფეროვნების დუმი, როდესაც კლასში სხვადასხვა რელიგიის და ეთნოსის წარმომადგენლები სწავლობენ?

ქალბატონი მზია კახეთში ცხოვრობს და ის ისტორიის ძალიან კარგი მასწავლებელია. მას უყვარს მისი მოსწავლეები, ზრუნავს მათ განვითარებაზე, იმაზე მეტ დროს და რესურსებს ხარჯავს, ვიდრე ევალება, თითოეული მათგანის წარმატება ეამაყება და ახარებს. მის კლასში სწავლობენ როგორც მუსლიმი, ისე ქრისტიანი ბავშვები. როდესაც მზია მასწავლებელს ბავშვები ექსკურსიაზე მიჰყავს, თითქმის ყოველთვის ეკლესია — მონასტრებს ათვალიერებენ. ქალბატონ მზიას ძალიან უხარია, რომ მის მოსწავლეებს იგი ისე უყვართ, რომ მუსლიმი ბავშვებიც კი მისი თხოვნით ეკლესიაში შედიან და სანთლებსაც ანთებენ. მზია მასწავლებელს ალბათ ძალიან კეთილი ზრახვები ამოძრავებს თუმცა, რასაც ის აკეთებს, შეცდომაა. მეტიც, ამგვარი ქმედება პროზელიტიზმად ითვლება, რასაც ზოგადი განათლების შესახებ კანონი კატეგორიულად კრძალავს. ქალ-

ბატონმა მზიამ, უნდა გაითვალისწინოს, რომ ნებისმიერი რელიგიური (ქრისტიანული თუ სხვა) დანიშნულების ძეგლის მონახულებისას მისი როლი მხოლოდ და მხოლოდ ადგილის შესახებ ისტორიული და კულტურული ხასიათის ინფორმაციის მიწოდებაა.

ბატონი ემზარიც ისტორიისა და სამოქალაქო განათლების მასწავლებელია ქვემო ქართლში. მასაც, მზიას მსგავსად, ეთნიკურად და რელიგიურად შერეული კლასი ჰყავს. ის ატყობდა, რომ სხვადასხვა ეთნიკური და რელიგიური ჯგუფების წარმომადგენლებს შორის, გარკვეული გაუცხოება იყო. ამიტომ, ასეთი რამე მოიფიქრა: როდესაც სამოქალაქო განათლების საგანში „ტოლერანტობის“ თემას გადიოდნენ, თემის კიდევ უფრო საფუძვლიანად გასააზრებლად კლასს ტური დაუგეგმა, რომლის ფარგლებშიც მოსწავლეებს ბოლნისის ახლობლად მეჩეთი, სომხური სამოციქულო ეკლესია და მართლმადიდებლური ეკლესია დაათვალიერებინა. ის წინასწარ შეუთანხმდა სასულიერო პირებს, რათა ექსკურსიის დროს ადგილზე დახვედროდნენ და ჯგუფისთვის თავად მიეწოდებინათ ინფორმაცია მოცემული სალოცავის შესახებ. ბატონი ემზარი ამბობს, რომ ამ ტურმა ძალიან კარგი შედეგი გამოიღო: ერთი მხრივ, მოსწავლეებმა დაათვალიერეს ისტორიისა და კულტურის თვალსაზრისით საინტერესო ძეგლები, მეორე მხრივ კი, მოსწავლეებს შორის საგრძნობად იკლო გაუცხოებამ.

ზოგჯერ კლასში ყველა მოსწავლე ერთი დენომინაციის წარმომადგენელია — უფრო ხშირად, მართლმადიდებელი ქრისტიანი — და მხოლოდ ერთი ან ორი არის სხვა ეთნიკური და/ან რელიგიური ჯგუფის წარმომადგენელი. ასეთ შემთხვევაშიც, გასვლითი ტური შეიძლება ძალიან დაეხმაროს კლასში ამ ბავშვისადმი განსხვავებული დამოკიდებულების აღმოფხვრას ან მის მიმართ ბულინგის პრევენციას. მაგალითად, თუ კლასში არის ეთნიკურად სომეხი, სომხური სამოციქულო ეკლესიის წევრი მოსწავლე, ექსკურსიამდე რამდენიმე გაკვეთილი დაეთმობა მთავარი სომხური ტრადიციების, კულტურის და დღესასწაულების გაცნობას, რაშიც მთელი კლასი ჩაერთვება. შეიძლება ჩატარდეს სომხური კულტურის დღეც, ამ ღონისძიებაში მოწაფეები შეეცდებიან სომხური კულტურის წარმოჩენას: ნაწილი მოიტანს ტრადიციულ სომხურ საჭმელს, ნაწილი ჩაიცვამს სომხურ ეროვნულ სამოსს, ნაწილი იმღერებს სომხურად, ნაწილი იცეკვებს სომხურ ცეკვას, ნაწილი გააკეთებს პრეზენტაციას. საკუთრივ ტურის ფარგ-

ლებში, მონაწილეები ეწვევიან ერთ ან ორივე სომხურ სამოციქულო ეკლესიას, რომელიც სურვილის შემთხვევაში, შესაძლოა თავად სომხური თემის წარმომადგენელმა კლასელმა დაათვალიერებინოს მეგობრებს. თუ ასეთი სურვილი არ იქნა, სასურველია ეკლესიის წარმომადგენელთან წინასწარ დაკავშირება, რომელიც დაეხმარება კლასს ეკლესიის დათვალიერებაში. გარდა სალოცავისა, მნიშვნელოვანია სომხური თემის საერო ცხოვრების გაცნობაც. ამ მიზნით საინტერესო იქნება კულტურულ-საგანმანათლებლო და ახალგაზრდული ცენტრი „ჰაიარტუნ“-ში სტუმრობა, სადაც რეგულარულად იმართება გამოფენები, საჯარო ლექციები, კონცერტები და ა.შ. წინასწარი შეთანხმებით შესაძლებელია ცენტრში ერთობლივი ღონისძიების ჩატარებაც. სომხური დრამატული თეატრის რეკონსტრუქციის დასრულების შემდეგ, ტურის ფარგლებში შესაძლებელი იქნება თეატრის დათვალიერება, მსახიობებთან შეხვედრა და ა.შ.

ცხადია, ამგვარი ტურის დაგეგმვა შესაძლებელია ბევრი სხვა ეთნიკური და/ან რელიგიური უმცირესობის ჯგუფის მოსწავლის ყოლის შემთხვევაში: ტური შეიძლება მოიცავდეს ეზიდური, კათოლიკური, პროტესტანტული, ასურული, აზერბაიჯანული და სხვა ჯგუფების ღვაწლის და კულტურული მნიშვნელობის ძეგლების შესწავლას.

რატომ და როგორ დავგეგმოთ მრავალფეროვნების თური, თუ კლასში მხოლოდ დომინანტი რელიგიის/ ეთნოსის წარმომადგენლები სწავლობენ?

ვინაიდან სხვადასხვა რელიგიური და ეთნიკური წარმომადგენლობის კულტურული თუ რელიგიური მნიშვნელობის ძეგლები საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის განუყრელი ნაწილია; ამიტომ მათი დათვალიერება რეკომენდებულია იმისდა მიუხედავად, არის თუ არა კლასი რელიგიურად ან ეთნიკურად მრავალფეროვანი.

იმისათვის, რომ ტური მაქსიმალურად საინტერესო და ცოდნის მომტანი გახდეს მოსწავლისთვის, ის მაქსიმალურად სახალისო და დამამახსოვრებელი უნდა გახადოს მასწავლებელმა. მაგალითად, ისტორიის ან სამოქალაქო განათლების საგნის ფარგლებში,

ტურის დაგეგმვამდე შეიძლება დამუშავდეს პროექტი „თბილისური ეზო“. მოსწავლეებს დაევალებათ თბილისური ეზოს შესახებ საპროექტო მუშაობა, სადაც ისინი შეაგროვებენ ინფორმაციას იმ ეთნიკური და რელიგიური უმცირესობების წარმომადგენლებზე, რომლებიც ტრადიციულად თანაცხოვრობდნენ იტალიურ ეზოებში: სომხები, აზერბაიჯანელები, რუსები, ებრაელები, ეზიდები, ასურელები და ა.შ. მოსწავლეები გაარკვევენ ამ ეროვნების და რელიგიის ადამიანების დღესასწაულებს, ტრადიციებს, კერძებს, საქართველოში მათი ცხოვრების ისტორიას, მათი თემის ცნობილ მოღვაწეებს საქართველოში და მრავალ სხვა მხარეს. ამ ინფორმაციების გასავრცობად, სურათების გადასაღებად, ამა თუ იმ თემის წარმომადგენლის გასაცნობად საუკეთესო საშუალებაა ისეთი ექსკურსიის მოწყობა, სადაც მოსწავლეები ამ რელიგიური თუ ეთნიკური უმცირესობებისთვის მნიშვნელოვან რელიგიურ ცენტრებს და/ამ კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებს მოინახულებენ.

იმის მიხედვით, თუ რამდენი დროა გამოყოფილი ტურისტის და ემსახურება თუ არა ექსკურსიას ავტობუსი, სხვადასხვა ტიპის ექსკურსიის დაგეგმვა შეიძლება. ერთ-ერთი ყველაზე მარტივი ტური ძველი თბილისის მასშტაბით შეიძლება ჩატარდეს: ტური შეიძლება დაიწყოს მეჩეთის მონახულებით, შემდეგ ჯგუფმა გადაინაცვლოს სომხურ ეკლესიაში და დასრულდეს საქართველოს ებრაელთა ისტორიის მუზეუმში. თუ არის ტრანსპორტით გადაადგილების საშუალება, შესაძლებელია, მაგალითად, ეზიდთა ტაძარში და კათოლიკურ ეკლესიაში სტუმრობა. აუცილებელია, მასწავლებელმა წინასწარ უზრუნველყოს, რომ მოსანახულებელ ადგილებში დახვდეთ მასპინძელი (მუზეუმის შემთხვევაში — გიდი), რომელიც დაათვალთუწებინებს და აუხსნის მოსწავლეებს ამა თუ იმ შენობის ისტორიას, კულტურულ მნიშვნელობას და ა.შ.

„თბილისური ეზოს“ პროექტი საბოლოოდ შეიძლება რაიმე განსაკუთრებული ღონისძიებით დასრულდეს უკვე სკოლაში. მაგალითად, ეს შეიძლება იყოს ფოტოგამოფენა, სადაც ექსკურსიის დროს გადაღებული სურათების დათვალთუწების საშუალება მთელ სკოლას მიეცემა, ან კულტურული მრავალფეროვნების დღის ორგანიზება, როდესაც ბავშვები თბილისური ეზოს სხვადასხვა ბინადარის ეროვნულ სამოსს მოირგებენ და შესაბამის პრეზენტაციას გამართავენ, ან კულინარიული ღონისძიების მოწყობა, სადაც

მოწაფეები თბილისური ეზოს მცხოვრებთა მრავალფეროვანი სამხარეულოს წარმოჩენას შეეცდებიან.

ცხადია, ამგვარი ტურების დაგეგმვა მხოლოდ თბილისში არ არის აუცილებელი ან შესაძლებელი. მაგალითად, ქუთაისი ძალიან მდიდარია ებრაული და კათოლიკური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებით.

მაგალითისთვის, ქუთაისის ებრაული კვალის ტურის დაგეგმვა ამგვარად შეიძლება: ექსპურსიამდე რამდენიმე გაკვეთილი დაეთმოს პროექტს, რომლის მიზანი საქართველოში, კონკრეტულად, ქუთაისში ებრაელთა თემის გაცნობა იქნება. კლასის მოწაფეები დაიყოფიან რამდენიმე ჯგუფად და თითოეულ მათგანს დაევალება ებრაული თემის რომელიმე ასპექტზე პრეზენტაციის მომზადება — ერთი ჯგუფი იმუშავებს ებრაული თემის ტრადიციულ სამხარეულოზე — როგორც ყოველდღიურ, ისე სადღესასწაულო კერძებზე. მეორე ჯგუფი მოამზადებს თემის ცნობილ ებრაელ ქალებზე, მესამე ჯგუფი იმუშავებს ბორის გაპონოვის — „ვეფხისტყაოსანის“ ქართულიდან ებრაულად მთარგმნელის — ბიოგრაფიაზე, მეოთხე ცნობილ ებრაელ რაბინებზე. მოსწავლეებს დაევალებათ როგორც ინტერნეტ-მასალების გაცნობა, წიგნების და გაზეთების მოძიება, ისე მშობლების და ბებია-ბაბუების გამოკითხვა და ასე შემდეგ. უშუალოდ ტურის ფარგლებში, ბავშვები ადვილად მოინახულებენ ქუთაისის სამივე სინაგოგას (რომლებიც ტერიტორიულად ერთმანეთთან ახლოს არის) და ტრანსპორტის არსებობის შემთხვევაში ებრაულ სასაფლაოსაც. იმისათვის, რომ ტური მოსაწყენი არ გახდეს, ამა თუ იმ ძეგლის მონახულებისას მასწავლებელი ეცდება აჩვენოს კავშირი მათ მიერ გამოკვლეულ ისტორიებსა და ნანახ ადგილებს შორის: ვთქვათ, აღნიშნავს, რომ პრეზენტაციაში ნახსენები რაბინი სწორედ მოცემულ სინაგოგაში მოღვაწეობდა, ან შეიძლება სინაგოგასთან ადრე არსებული ფურნის ადგილზე ტრადიციულ ებრაულ პურზე — მაცაზე ისაუბროს, ან კიდევ ყოფილი საკლავის ადგილზე — ქოშერულ კერძზე და ა.შ.

ხშირად ამა თუ იმ რელიგიურ თუ ეთნიკურ უმცირესობას არ აქვს იმგვარი შენობა ან ადგილი, რომელიც კლასიკური გაგებით, კულტურული მემკვიდრეობის ნაწილად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან მათი სამლოცველო ძალიან ახალია. მიუხედავად ამისა,

მაინც შეიძლება ამ ჯგუფების წარმომადგენლებისთვის საამაყო და სიმბოლური დატვირთვის ადგილების მონახულება და მონაწილეების დაინტერესება. რელიგიური უმცირესობის ეკლესიებს ბევრი სოციალური პროგრამა აქვთ. მოსწავლეებმა შეიძლება მოინახულონ მაგალითად ევანგელურ-ბაპტისტური ეკლესიის მოხუცთა თავშესაფარი „ბეთელი“, ევანგელურ-ლუთერული ეკლესიის ეზოში არსებული მოხუცთა თავშესაფარი, ქრისტიანული ორგანიზაცია „ხსნის არმიასთან“ არსებული უსახლკაროთა სასადილოები და მოხუცთა ცენტრები და ასე შემდეგ. ამ ტურის ფარგლებში, მოსწავლეები, გაეცნობიან საქართველოში მცხოვრები შედარებით მცირე და ნაკლებად ცნობილი რელიგიური უმცირესობების წამომადგენლებს, მეტს გაიგებენ ქველმოქმედების შესახებ, გაუჩნდებათ ემპათია მოხუცებულების მიმართ და ა.შ. ტურიდან დაბრუნების შემდეგ, მოსწავლეებს შეიძლება შესთავაზონ, რომ თავად გაუწიონ ორგანიზება გარკვეული ტიპის საქველმოქმედო აქციას, ან გააკეთონ პრეზენტაცია ეიჯიზმზე, უსახლკარო აღმსიანებისადმი არსებულ სტიგმაზე და მრავალი სხვა.

საბედნიეროდ, საქართველოში კულტურული მემკვიდრეობის უამრავი საინტერესო ძეგლი არსებობს. შესაბამისად, მოსწავლეთათვის მრავალგვარი ექსკურსიის დაგეგმვა შეიძლება. საუკეთესო მიდგომა ამ სფეროში ექსკურსიის დაგეგმვისას არის საქართველოს მრავალფეროვნების ასახვა, მოსწავლეების რელიგიური თუ ეთნიკური გრძნობების გათვალისწინება და ექსკურსიის დროს შეძენილი ცოდნის მარტივად, საინტერესოდ და ამომწურავად ინტეგრირება სასკოლო კურიკულუმში.

საქართველოს რელიგიურ, ეთნიკურ და კულტურულ მრავალფეროვნებაზე მომზადებული დამხმარე მულტიმედიური მასალა შეგიძლიათ იხილოთ ტოლერანტობის და მრავალფეროვნების ინსტიტუტის (TDI) პროექტ „მრავალფეროვნების სახეების“ გვერდებზე:

დოკუმენტური ვიდეო: <http://tdi.ge/ge/gallery/diverse>

ფოტოგამბავი: <http://tdi.ge/ge/gallery/photo-history>

სტატია: <http://tdi.ge/ge/diversity>

სასარგებლო ბმულები:

1. კათოლიკე ეკლესია საქართველოში:
<http://tdi.ge/ge/multimedia/mravalperovnebis-saxeebi-katolike-eklesia-sakartveloshi>
<http://tdi.ge/ge/page/rogor-davicqet-kartvel-katoliketa-memkvidreoba>
2. საქართველოს ევანგელურ-ლუთერული ეკლესია საქართველოში
<http://tdi.ge/ge/multimedia/mravalperovnebis-saxeebi-sakartvelos-evangelur-luteruli-eklesia>
3. საქართველოს მუსლიმები:
<http://tdi.ge/ge/multimedia/mravalperovnebis-saxeebi-sakartvelos-muslimebi>
4. საქართველოს მოქალაქე აზერბაიჯანელები:
<http://tdi.ge/ge/multimedia/mravalperovnebis-saxeebi-liamani>
<http://tdi.ge/ge/page/ra-unda-vicodet-tanamokalake-etnikuri-azerbaijanelebis-shesaxeb>
<http://tdi.ge/ge/multimedia/mravalperovnebis-saxeebi-oktai>
5. ეთნიკური სომხები საქართველოში:
<http://tdi.ge/ge/multimedia/mravalperovnebis-saxeebi-etnikuri-somxebi-sakartveloshi>
6. ტოლერანტობის ტრადიცია:
https://www.youtube.com/watch?v=8_fNU0uhUgl&list=PLNE6vhe3pf9SbhmeqQgWUPsjDWOUhz2y6